

De Ruigewaard

door R.H. Alma

Inleiding

De Ruigewaard is het grootste in de 15de eeuw ingedijkte gebied van de Ommelanden. Het moet voor die tijd een grote onderneming zijn geweest, maar contemporaine bronnen die ons inlichten over de wijze waarop het aangepakt is en wie het initiatief namen zijn niet overgeleverd. Wel beschikt de Ruigewaard over uniek bronmateriaal uit later tijd: een drietal dijkrollen dat nauwkeurig de onderhoudsplichtige landgebruikers opsomt¹. De eerste dijkrol is in 1658 geschreven door *Abraham Brantlagh*, ‘actuarius’ van de Ruigewaard. Het geeft de namen van de dijkgenoten in verschillende perioden. De oudste lijst zal dateren van omstreeks 1590². Deze tekst is in 1651 door de toenmalige grietman *Gerrit Cornelis* († 1657) en vervolgens nogmaals in 1658 door diens opvolger *Abraham Brantlagh* aangevuld met de namen van de toenmalige gebruikers; deze beide aanvullingen zijn niet goed van elkaar te onderscheiden. In de marge zijn omstreeks 1700 (tussen 1690 en 1711, op grond van de namen van de kloostermeiers) weer latere gebruikers toegevoegd. Verder bevat deze lijst de lengte van het te onderhouden stuk dijk, ongetwijfeld evenredig met de hoeveelheid gebruikt land. De tweede dijkrol is in 1732 opgesteld en bevat niet alleen de gebruikers, maar ook de eigenaren van het betreffende land, alsmede de lengte van de stukken dijk. De derde dijkrol ten slotte dateert uit 1766 en geeft de gebruikers uit dat jaar met de lengte van de te onderhouden dijk. Ook hier zijn latere onderhoudsplichtigen toegevoegd, met een ruime marge de dateren op ca. 1850.

Wat de dijkrollen uniek maakt, is dat de verschillende posten genummerd zijn en dat deze nummers in alle drie de dijkrollen overeenkomen. Daarmee beschrijven de rollen het landgebruik van de Ruigewaard over een periode van ruim tweeënhalve eeuw, terwijl tevens een aansluiting op het kadaster gemaakt kan worden.

Alle reden dus om deze dijkrollen naast elkaar uit te geven. De informatie is in kolommen over twee pagina’s gezet. De lengte van de te onderhouden dijk (in roeden en voeten) is ontleend aan de oudste dijkrol, maar afwijkingen in de twee andere rollen zijn in noten aangegeven. De informatie die de rollen bieden, is niet alleen van belang voor de geschiedenis van de boerderijen in de Ruigewaard. Het is namelijk mogelijk om hiermee de edele heerden te localiseren en leert ons veel over het ontstaan van de Ruigewaard in de 15de eeuw en de personen die daarbij betrokken waren. Na de bespreking hiervan volgt ten slotte nog een genealogie van het geslacht dat zijn naam aan het dorp Grijskerk heeft gegeven: de familie *Grijp*.

¹ Arch. Dijkrecht Ruigewaard, inv.nr. 1 (A), H.J.K., inv.nr. 2568 (B), resp. Arch. Dijkrecht Ruigewaard, inv.nr. 2 (C).

² Ten onrechte gedateerd op ca. 1565 door H. Feenstra en H.H. Oudman, *Een vergeten plattelandselite* (Leeuwarden 2005) 191, nt. 30. Op grond van de namen van de provinciemeiers kunnen we vaststellen dat de lijst niet lang vóór 1595 zal zijn opgesteld.

Het nieuwe dijkboek van de Ruigewaerster dijcken, beginnende van Monnicke oude zijlvack af, bet an het wagengadt an der Oxwerder dijk bij d'opslacht, ende is van mij *Gerrit Cornelis* grietman van de Ruigewaert, na alle oude dijkboecken, claerlijcken gerevidiert, als oock tot miesten proufijt der ingesetenen ende dijksgenoten, d'oude namen der meieren in nieuwe meieren verandert; ende also absolutelijcken in den jare 1651 vernieuwet werde oversulx bevonden elck sijn dijcken te hebben in qlte. als volcht.

Ten eersten van 't olde sijlvack van de westeringe pael aff

	[meiers ca. 1590]	[maat]	[meiers 1651/1658]	[meiers ca. 1700]
1	<i>Jan Alberts Rode op Pieter Mennes</i> heerdt	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$ ³	nu <i>Tonnis Abels</i>	
2	<i>Heert Mieuwes op At Sickema</i> landt,	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Pieter Garbrants</i>	
3	De negen parten:	$19\frac{1}{2}$ -0 ⁴		
3.1	<i>Wyge Feringe</i>		nu <i>Jan Cornelis</i>	
3.2	<i>Hedde Luppema</i>		nu <i>Jacob Cornelis</i>	
3.3	<i>Jan Alberts Roda</i>		nu <i>Tonnis Abels</i>	
3.4	<i>Jacob Simons</i>		nu <i>Abel Clasen</i>	
3.5	<i>Kunne moer</i>		nu <i>Brandt Dercks</i>	
3.6	<i>Pieter Jansen Bilcker, op Knoppers</i> landt		nu <i>Jacob Cornelis</i>	
3.7	<i>Ebbe moer, op Knoppers</i> landt		nu <i>Jan Bolt</i>	
3.8	<i>Remke Clasen</i>		nu <i>Harmen Pieters</i>	
3.9	<i>Heert Mieuwes</i>		nu <i>Pieter Garbrants</i>	
4	<i>Tiebbe Clasen op Hylama</i>	$\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{4}$	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kint eigener	
5	<i>Garbrant Jansen</i>	1-1	nu <i>Albert Roelefs</i>	
6	<i>Pieter Jansen op Jelte Doema</i> lant	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Jacob Cornelis</i>	
7	<i>Jeroen Joesten op Louwe Abels</i> landt	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Brant Dercks</i>	
	<i>Kunne moer</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Brandt Dercks</i>	
8	De nijerstadt	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Frerick Alberts</i>	
9	<i>Karstien Geerts</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Derck Pieters</i>	
10	<i>Karst Olferts</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Pieter Luwes</i> ende <i>Timon Luwes</i>	

³ C: $1\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$.

⁴ A: 'tesamen $19\frac{1}{2}$ voet oft elck 2 soden'; C: $19\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$.

H.J.K., inv.nr. 2568	Arch. Dijkrecht Ruigewaard, inv.nr. 2
-----------------------------	--

De dijkrolle der Waarster dijken van de nu tegenswoordige eygenaren en meyeren in 't jaar 1732.

Het nieuwe dijkboek, gemaakt den 30 december 1766 van de drie Ruigewaarden.

Van de Westerpaal af

Eygenaren in de Slijkdijk	Meyren	[meiers 1766]	[meiers ca. 1850]
<i>Jacob Symons</i> en cons.	ook gebruyker	<i>Jacob Symons</i> wedu. en cons.	nu <i>Jannes Krijthe</i> ; nu <i>Harm J. Boerema</i>
de weduw van de heer raatsheer <i>Haarsema</i>	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	nu <i>Arent P. de Boer</i> ; nu <i>Johannes Arens de Boer</i>
de 9 parten:			nu <i>Harm J. van Weerden</i> ; nu <i>Harm Uiterdijk</i>
1 part als no. 50		<i>Jan Popkes</i> westerh.	
[1 part] als no. 6		<i>Sytse Hylkes</i>	
1 part als no. 1		<i>Jacob Symons</i> wed.	
1 part als no. 14		<i>Jan Harkes</i>	
1 part als no. 7		<i>Sjabbe Roelfs</i>	
[1 part] als no. 6		<i>Sytse Hylkes</i>	
1 part als no. 66		<i>Peter Jans</i>	
1 part als no. 53		<i>Sjabbe Roelfs</i>	
1 part als no. 2		<i>Peter Jans</i>	
de heer <i>Clant van Aykema</i> en consorten	ook gebruyker	<i>Jan Peters</i> en cons.	nu <i>Luitjen Eyjes Wiersma</i> ; nu <i>Eyje Wiersma</i>
Vr. <i>Hulsius</i>	<i>Claas Jacobs</i> weduw	<i>Tomas Jacobs</i>	nu <i>J. Krijthe</i> ; nu <i>H. Jelles Boerema</i>
raatsheer <i>Mepsche</i> en de borgemeester <i>Wolters</i>	<i>Jacob Cornelis</i>	<i>Sytse Hylkes</i>	nu <i>H. Doornbos</i> ; nu <i>Lubbert K. Poll</i>
mevrouw <i>Nijveen</i>	<i>Reynder Symons</i> , <i>Jan Meynts</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	nu <i>Hindrik S. Wiersema</i> ; nu <i>Harm J. van Weerden</i> ; nu <i>Harm H. Uiterdijk</i>
Nijestat, pastoor <i>Themmen</i>	<i>Arys Dirks</i>	<i>Otte Hiddes</i> wedu., nu <i>Jeen Geerts</i>	nu <i>Durk H. Hamming</i> ; nu <i>Jakop D. Hamming</i>
de heer <i>Junius</i>	<i>Jan Hendriks de jonge</i>	<i>Jan Hendriks</i>	nu <i>Albert Mennes Douwema</i> ; nu <i>Menne A. Douwema</i>
<i>Claas Arents</i> en de heer <i>Pelkwijk</i>	<i>Jan Hendriks</i> en de hr. <i>Pelkwijk</i> en consorten	<i>Egbert Jans</i> en <i>Jelte Eyes</i> , wedu. op de kleine plaats	nu <i>Pieter Dirks Teenstra</i> consorten en <i>Kornelis Gaarkeuken</i> kleine plaats; nu <i>Adde van der Hoek</i>

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
11	<i>Douwe Berents</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Jan Geerts</i>	
12	<i>Arent Alberts</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Tierck Wygers</i>	
13	<i>Pieter Alberts, op Ubbena landt</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Abel Alberts</i>	
14	<i>Jacob Simons</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Abel Clasen</i>	
15	<i>Egbert Haeies</i>	$\frac{3}{4}$ - $\frac{3}{4}$	nu <i>Pieter Jans Hollander</i>	
16	<i>Evert Jansen</i>	$\frac{3}{4}$ - $\frac{3}{4}$	nu <i>Pieter Jacobs</i>	
17	<i>Pieter Alberts, een roede op Claes Frerix lant ende een voet behoirt op Luel Aikema landt. Dese roe sal op Aikema lant voors. blijven</i>	1-0 ⁵	nu <i>Jan Jansen Hollander</i>	
18	<i>Wopke Takes</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Luitien Pieters</i>	
19	<i>Cornelis Egbert[s]</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Wyger Tiercks</i>	
20	<i>Gerrit Martens</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Cornelis Willems</i>	
21	<i>Willem Pieters</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Valck Everharti</i>	
22	<i>Claes Brants</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Brondt Ofkes ende Frerick Olgers</i>	
23	<i>Simon Lieuwes</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Joannes Hoits ende Jan Simons</i>	
24	<i>Folckert Luities</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Pieter Luwes</i>	
25	<i>Cornelis Derx</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu d'E. mo ^r <i>Kremer</i> mit consorten als eigenaers ende <i>Jan Willems</i>	
26	<i>Eelcke Simons op Anne Doema lant</i>	$\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{2}$	nu <i>Brandt Popkes</i>	
27	<i>Tys Tiaerts toe Wildehuis</i>	1 $\frac{1}{2}$ -1 $\frac{1}{2}$	nu <i>Frerick Jansen</i>	
28	<i>Claes Gerrits op sijn eigen landt</i>	1 $\frac{1}{2}$ -1 $\frac{1}{2}$	nu <i>Gerrit Roda</i> bij 't sedt	
29	<i>Tiebbe Clasen op Hylama landt,</i>	$\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{4}$ ⁶	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kint eigener	

⁵ B: 1-1.

⁶ C: $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
de heer <i>Junius</i>	<i>Jan Jansens</i> en <i>Jacob Symons</i> tesamen	<i>Jacob Symons</i> wed.	nu <i>Dirk Klasen de Waard</i> ; nu <i>Djurre Pieters Teenstra</i>
proventie	<i>Haayke Fokkes</i>	<i>Enne Roelfs</i> wedu.	nu <i>Jan Fransens</i> ; nu <i>G. Sijsma</i> ; nu <i>H. Pol</i> ; nu <i>Harm Buining</i>
<i>Thie Pieters</i>	gebruiker	<i>Jan Thomas</i>	nu <i>Harke Vristers</i>
de hr. borgemeester <i>Schaay</i> en <i>Fokke Cor-</i> <i>elis</i> ider voor de helfte	<i>Jacob Harms</i>	<i>Jan Harkes</i>	nu <i>R. Sienia</i> ; nu <i>Derk A. Boersema</i>
mevrouw <i>Wichers</i> van de 36 grasen bij <i>Aykema</i>	<i>Remmert Jacobs</i>	<i>Jacob Peters</i>	<i>Jeen G. Sietsema</i> ; nu <i>Hindrik Trip</i>
de arfgenamen van de hr. <i>Jan Altink</i> en <i>Jacob</i> <i>Yma</i>	<i>Lieuwe Dirks</i>	<i>Peter Cornelis</i>	nu <i>Rindert K. de Vries</i> ; nu <i>P. Feringa</i> ; nu <i>Popke L. Gaikema</i>
<i>Jan Tymons</i> en consorten 2 parten, <i>Thie Pieters</i> 1 part	<i>Thie Pieters</i> en <i>Jan Ketelaar</i>	<i>Jan Tomas</i> en cons.	nu <i>Harke Wristers</i>
de heer <i>Nykolaay</i> en consorten	<i>Popke Rosema</i>	<i>Symon Jacobs</i> wedu.	<i>Jan Krans</i> ; nu <i>Hindrik Siccama</i>
de heer pastoor <i>Thiassens</i> kint	<i>Willem Uyges</i>	<i>Willem Oeges</i>	nu <i>H.K. Gaikema</i>
de hr. professter <i>Rotgers</i>	<i>Harm Symons</i>	<i>Tomas Cornelis</i> op de oosterplaats	<i>Aaltje Thomas Wiersema</i> ; nu <i>P. Bindervoet</i>
de hr. borgemeester <i>Wolters</i>	<i>Harm Symons</i>	<i>Tomas Cornelis</i> op de westerplaats	nu <i>Aaltje Tomes Wiersema</i> ; <i>H. Hofman</i>
de hr. borgemeester <i>Wolters</i> en de arven van <i>Jan Altink</i>	<i>Jelte Ejes</i>	<i>Jelte Eyes</i> wedu. en <i>Reinder</i> <i>Steenhuisen</i>	<i>Veltman</i> en <i>Reitsema</i> consorten
de heer <i>Junius</i> en de wedu. van de <i>Oostindische Trip</i>	<i>Aldert Jansen</i>	<i>Rendert Willems</i> en <i>Alke Folkerts</i>	nu <i>Klaas Klasen</i> in geheel; nu <i>Klaas Klasen de Waard</i>
<i>Claas Arents</i>	<i>Jan Hendriks</i>	<i>Egbert Jans</i>	<i>Pieter Dirks Teenstra</i>
de heer geswooren <i>Oostbroek</i> en me- vrouw <i>Nykolaay</i> , nog de wedu. <i>Boelens</i> en de jonge h. <i>Creemer</i> , dese beyde plaatsen t'samen	<i>Aldert Joosten</i> en <i>Gerryt</i> <i>Pieters</i> wedu.	<i>Aldert Joostens</i> en <i>Coene Tjeerts</i>	nu <i>Djurre Siccama</i> ; nu <i>Johannes D. Siccama</i> en <i>H.</i> <i>Dijkstra</i>
juffer <i>Alting</i>	<i>Eppe Feyts</i>	<i>Jan Romts</i>	nu <i>P. Bindervoet</i>
proventieplaats, <i>Wilde</i> <i>Huys</i> genaamt	<i>Jan Pieters</i>	<i>Evert Jans</i>	nu <i>Menno de Vries</i>
de heer raatshr. <i>Gokkinga</i>	<i>Riender Jansen</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>Jakop R. Sitsma</i> ; nu <i>Berent Sitsma</i>
verdeelt als no. 4	verdeelt als no. 4	<i>Jan Peters Nie</i> en cons. als op no. 4	nu <i>Luitje E. Wiersema</i> ; nu <i>Eye Wiersema</i>

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
30	<i>Lieuwe Douwes</i> op de Nie op <i>Hedde Fasens</i> landt	2-2	nu <i>Simon Martens</i>	
31	Bet <i>Lieuwe Douwes</i> op voors. landt 5 verdel roedes ende 5 verdel voets; hier af comt <i>Jacob Sappema</i> oft <i>Timon Buwes</i> 5 voet	1¼-1¼	nu <i>Simon Martens</i> ende <i>Heine Jansen</i> op <i>Sappema</i> wegen de 5 voet	
32	<i>Tiebbe Clasen</i> op <i>Hylama</i> lant,	1½-1½	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kint eigener	
33	<i>Witie Nittes</i> op <i>Meit Romkes</i> eigen landt op de Nie	2-2	nu <i>Claes Jans Torringe</i>	
34	De nijerstadt	4-4	nu <i>Frerick Alberts</i>	
35	<i>Jan Alberts Roda</i>	15-0	nu <i>Tonnis Abels</i>	
36	<i>Garbent Jansen</i>	27½-0	nu <i>Albert Roelefs</i>	
37	<i>Karstien Geerts</i>	8-0	nu <i>Derck Pieters</i>	
38	<i>Hedde Luppema</i>	2½-0	nu <i>Jacob Cornelis</i> ende <i>Jan Bolt</i>	
39	De nijestadt	8-4	nu <i>Garbrant Meinarts</i>	
40	<i>Garbrant Jansen</i>	2-1	nu <i>Albert Roelefs</i>	
41	<i>Wyet Bolsema</i> in de <i>Westerhorn</i>	8-4	nu <i>Jan Lieuwes</i>	
42	<i>Claes Gerrits</i> op sijn eigen landt op de <i>Waert</i>	3-1½	nu <i>Gerrit Roda</i>	
43	<i>Pieter Jansen</i> op <i>Jelte Doema</i> heert	20-5	nu <i>Jacob Cornelis</i>	
44	<i>Louwe Abels</i>	1-5	nu <i>Garbrant Meinarts</i>	
45	<i>Pieter Alberts</i> op <i>Claes Frericks</i> eigen landt	4½-1 ⁷	nu <i>Abel Alberts</i>	
46	<i>Hedde Luppema</i>	4½-½	nu <i>Jacob Cornelis</i> ende <i>Jan Bolt</i>	
47	<i>Karst Olferts</i>	½-½	nu <i>Pieter Luwes</i> ende <i>Timon Luwes</i>	
48	<i>Kunne moer</i>	8½-4	nu <i>Brandt Dercks</i>	
49	<i>Tryn Hollanders</i> op olde <i>Claes Pieters</i> heerd	7-3½	nu <i>Garbrant Meinarts</i>	

⁷ C: 4½-½

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
de hr. <i>Clant</i> , heer van Aykema	<i>Pieter Meertens</i>	<i>Jeen Geerts</i>	nu <i>Durk Hamming</i> ; nu <i>Jakop Hamming</i>
de hr. <i>O. Clant</i> , heer van Aykema nog no. 31 <i>Jan Tjeerts</i>	<i>Pieter Meertens</i> nog no. 31 <i>Jacob Tonnis</i>	<i>Peter Meertens</i> en cons., nu <i>Jan Peters</i>	<i>Luitjen E. Wiersema</i> ; nu <i>Eye Luitjen Wiersema</i>
de h. welgeb. heer <i>O. Clant van Aykema</i> en consorten als no. 4	als no. 4	als nom. 4, <i>Jan Peters</i> en cons.	<i>Luitje E. Wiersema</i> ; nu <i>Eeye L. Wiersema</i>
de heer capiteyn <i>Feruicie</i> , nomine uxoris en consorten	<i>Urk Sybes</i> wedw.	<i>Cornelis Tomas</i> en cons.	<i>Derk Hamming</i> ; nu <i>Jakop Hamming</i>
de heer pastoor <i>Temmen</i> en consorten, de Nijestat	<i>Aryes Dirks</i>	<i>Otte Hiddes</i> wedu.	nu <i>Hendrik J. Venema</i>
<i>Jacob Symons</i> als no. 1	<i>Jacob Symons</i> en consorten	als n ^o een	<i>Lubbert K. Pol</i>
mevrouw <i>Hulsius</i>	<i>Claas Jacobs</i> wedw.	<i>Tomas Jacobs</i>	<i>J.W. Krijthe</i> ; nu <i>Harm J. Boerema</i>
de heer <i>Juinius</i>	<i>Jan Hindriks de jonge</i>	<i>Jan Hendriks</i>	nu <i>A.M. Douwema</i> ; nu <i>Menne A. Douma</i>
de heer raatshr. <i>Mepsche</i> en de heer geswoorne <i>Oostbroek</i>	<i>Jan Abels</i> en <i>Jacob Cornellis</i>	<i>Peter Jans</i> en <i>Sytse Hylkes</i>	nu <i>Arent P. de Boer</i> en <i>H. Doornbos</i> ; nu <i>Johannes</i> ⁸ en <i>L. Poll</i>
de heer borgemeester <i>Schaay</i>	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>Jakop R. Sitsma</i> ; nu <i>Fokke Sitsma</i>
mevr. <i>Hulsius</i>	<i>Claas Jacobs</i> wed.	<i>Tomas Jacobs</i>	<i>Jannes W. Krijthe</i> ; nu <i>H.J. Boerema</i>
de kinderen van de hoogwelgeb. heer van <i>Feerenga</i>	<i>Eysse Jans</i>	<i>Peter Eppes</i> , nu <i>Jacob Johannes</i> in de <i>Westerhorn</i>	nu <i>Meerten Boersema</i> , <i>Westerhorn</i>
de hr. <i>S. Gokkenga</i>	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>J. Sitsma</i> ; <i>Berent Sitsma</i>
de heer raatsheer <i>Mepsche</i> en de heer borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Jacob Cornellis</i>	<i>Sytse Hylkes</i>	<i>H. Doornbos</i> ; nu <i>Lubbert Poll</i>
de heer borgemr. <i>Schaay</i>	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>Jakop R. Sitsma</i>
<i>Thie Pieters</i>	deselve gebruiker	<i>Jan Tomas</i>	nu <i>Harke Wristers</i>
de hr. raatshr. <i>Mepsche</i> en de geswoorene <i>Oostbroek</i>	<i>Jan Abels</i> en <i>Jacob Cornellis</i>	<i>Peter Jans</i> en <i>Sytse Hylkes</i>	<i>Arent Pieters de Boer</i> en <i>Doornbos</i> ; nu <i>Joh. A. de Boer</i> en <i>Lubber[t] Pol</i>
<i>Claas Arents</i> en <i>Pelkwijk</i>	<i>Jan Hendrix</i> de olde	<i>Egbert Jans</i> en <i>Jelte Eyes</i> wed.	<i>Pieter D. Teenstra</i> en <i>Gaar- keuken</i> ; nu <i>Adde van der Hoek</i>
mevrouw <i>Nijeveen</i> van de 38 grasen	<i>Reynder Symons</i> en <i>Jan Meynts</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	<i>H. van Weerden</i> ; nu <i>Harm Uiterdijk</i>
de heer borgemeester <i>Schaay</i>	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>J. Sitsma</i> ; <i>Fokke Sitsma</i>

⁸ Doorgehaald: *A. de Boer*, *H. Doornbos*; bovengeschreven: consorten.

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
50	<i>Wyge Feringe</i>	4½-1½ ⁹	nu <i>Jan Cornelis</i> in de Westerhorn	
	Omtrent die kolck			
51	<i>Jan Alberts Roda</i>	3½-0 ¹⁰	nu <i>Tonnis Abels</i>	
52	<i>Olde Claes Pieters ofte Tryn Hollanders</i>	1¼-0 ^a	nu <i>Garbrant Meinarts</i>	
53	<i>Remke Clasen</i>	2½-0 ^b	nu <i>Harmen Pieters</i>	
54	<i>Kunne moer</i>	2½-0 ^c	nu <i>Brandt Dercks</i>	
55	<i>Louwe Abels</i>	2-0 ^d	nu <i>Brandt Dercks</i>	
56	<i>De nijestadt</i>	2-0 ^e	nu <i>Frerick Alberts</i>	
57	<i>Garbrant Jansen</i>	¾-0 ^f	nu <i>Albert Roelefs</i>	
58	<i>Karstien Geerts</i>	2½-0 ^g	nu <i>Derck Pieters</i>	
59	<i>Jan Alberts Roda</i>	1-2½ ^h	nu <i>Tonnis Abels</i>	
60	<i>Pieter Jansen Bilcker</i>	1-2½ ⁱ	nu <i>Jacob Cornelis</i>	
—	<i>Wyet Bolsema</i>	5-2	nu <i>Jan Lieuwes</i>	
61	<i>Tiebbe Clasen op Hylama landt</i>	9-2½ ^j	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kint eigener	
62	<i>Claes Gerrits</i>	7½-2	nu <i>Gerrit Jansen Roda</i>	
63	<i>Claes Frericks op Luel Aikema lant</i>	1-1½	nu <i>Jan Jans Hollander</i>	
64	<i>Tiebbe Clasen op Hylama landt</i>	½-0	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kint eigener	
65	<i>Willem Hoeck</i>	½-0	nu d'E. grietman <i>Gerrit Cornelis</i> ende <i>Roelef Cornelis</i>	
66	<i>Ebbe moer</i>	8½-1½	nu <i>Jan Bolt</i>	
67	<i>Hedde Luppema Knopper</i>	10-0	nu <i>Jacob Cornelis</i> ende <i>Jan Bolt</i>	
	Hier beginnen de dijcken van Douwe Berents, nu van Jan Geerts, huis af			

⁹ C: 3½-1½

¹⁰ A (m.a.h.): '1731 abuisen', waarna de volgende correcties m.b.t. panden 52-61: ^a AB: 0-15. ^b AB: 1-13. ^c AB: 3-3. ^d AB: 1½-0. ^e A: 0-8; C: 0-12. ^f A: 0-14; C: 1½-5. ^g A: 0-12; C: 0-12. ^h A: 0-12; C: 0-12. ⁱ A: 3-12; C: 5-2. ^j A: 9-0.

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
de heer overste <i>Swart</i>	<i>Jacob Jans</i>	<i>Jan Popkes</i> in de Westerhorn	nu <i>Jan van Weerden</i> , Westerhorn
<i>Jacob Symons</i> en consorten als no. 1	als no. 1	als n ^o een	<i>Jannes Willems Krijthe</i> ; nu <i>Harm J. Boerrema</i>
Ontrent de kromme kolk			
de heer borgemr. <i>Schaay</i>	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>J. Sitsma</i> ; nu <i>Fokke Sitsma</i>
Geertruitsgasthuis	<i>Pieter Tyssens</i>	<i>Jan Meints</i> wed.; nu <i>Sjabbe Roelfs</i>	<i>Klaas P. Mulder</i> ; nu <i>P. Mulder</i>
mevrouw <i>Nijeveen van de Braak</i>	<i>Reynder Symons</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	<i>H. van Weerden</i> ; nu <i>H. Uiterdijk</i>
de heer pastoor <i>Temmen</i> en consorten	<i>Arys Dirks</i>	<i>Otte Hiddes</i> wed.	nu <i>H. Fenema</i>
profester <i>Hulsius</i> wedu.	<i>Claas Jacobs</i> wd.	<i>Tomas Jacobs</i>	<i>J.W. Krijthe</i> en <i>Doorn- bos</i> ; <i>Lubbert Pol</i>
de heer <i>Junius</i>	<i>Jan Hindrix de jonge</i>	<i>Jan Hendriks</i>	<i>A. Douma</i> ; <i>Menne Douwma</i>
<i>Jacob Symons</i> en consorten als no. 1	als no. 1	als n ^o een	<i>Krijthe</i> ; nu <i>H. Boerema</i>
de heer borgemester <i>Wolters</i> en de heer raetsheer <i>Mepsche</i>	<i>Jacob Cornellis</i>	<i>Sytse Hylkes</i>	<i>H. Doornbos</i> ; nu <i>Lubbert K. Pol</i>
de hoogwelgeb. heer van <i>Feerenga</i> of zijn kinder	<i>Eysse Jans</i>	<i>Jacob Johannes</i> in de <i>Westerhorn</i>	nu <i>Meerten Boersema</i>
[ontbreekt]		[ontbreekt]	
de hoogwelgeb. hr. <i>O. Clant</i> , heer van <i>Aykema</i> en consorten als no. 4	als no. 4	als n ^o 4 <i>Jan Peters</i> en cons.	nu <i>Jan Pieters</i> consorten en <i>L. Wiersema</i> ; <i>Eye Luitjes Wiersema</i>
de heer raatshr. <i>Gokkenga</i> van de plaats bij 't zet	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>J. Sitsma</i> ; nu <i>Berent J. Sitsma</i>
<i>Jan Tymons</i> , <i>Thie Pieters</i>	<i>Thie Pieters</i> 1 part, <i>Jan Ketelaar</i> 2 parten	<i>Jan Tomas</i> en cons.	nu <i>Harke Wristers</i>
de heer <i>O. Clant</i> , hr. van <i>Ay- kema</i> , en consorten als no. 4	als no. 4	als n ^o 4, <i>Jan Peters</i> en cons.	<i>Eyje Luitje Wiersema</i>
de proventie	<i>Popke Metskes</i>	<i>Sytse Jacobs</i>	wedu. <i>Jan Broers Zijlstra</i>
de heer geswooren <i>Oostbroek</i>	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	<i>A.P. de Boer</i> ; <i>Joh. A. de Boer</i>
de hr. raetsheer <i>De Mepsche</i> en de geswooren <i>Oostbroek</i> te samen	<i>Jan Abels</i> en <i>Jacob Cornellis</i>	<i>Peter Jans</i> en <i>Sytse Hylkes</i>	nu <i>Joh. A. de Boer</i> , <i>L. Pol</i> cons.

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
68	<i>Karstien Geerts</i>	9-0	nu <i>Derck Pieters</i>	
69	De nijestadt	18-5	waervan <i>Frerick Alberts</i> allien sal maken 12 roeden 3 voet ende 4 duimen	
			ende <i>Brandt Dercks</i> 6 roeden een voet 8 duimen	
70	<i>Douwe Berents</i>	2-6	nu <i>Jan Geerts</i>	
71	<i>Remke Clasen</i>	2-3	nu <i>Harmen Pieters</i>	
72	<i>Tiebbe Clasen</i> op <i>Hylama</i> landt	12-1½	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kint eigener	
73	<i>Remke Clasen</i>	7-1½	nu <i>Harmen Pieters</i>	
74	<i>Heerdt Mieuwes</i> op <i>At Sickema</i> landt oft <i>Canter's</i> landt	4-0 ¹¹	nu <i>Pieter Garbrants</i>	
75	De nijerstadt	4-1	nu <i>Frerick Alberts</i>	<i>Jan Jansen</i> ¹²
76	<i>Hedde Luppema</i>	1½-1	nu <i>Jacob Cornelis</i> ende <i>Jan Bolt</i>	
77	<i>Ebbe moer</i>	1-0 ¹³	nu <i>Jan Bolt</i>	
78	<i>Kunne moer</i>	½-0	nu <i>Garbrant Meinarts</i>	
79	<i>Douwe Berents</i>	½-0	nu <i>Ritske Tiommes</i>	
80	<i>Meit Romkes</i> op sijn eigen landt	½-0	nu <i>Tonnis Abels</i>	
81	<i>Egbert Haeies</i>	2-0	nu <i>Pieter Jansen Hollander</i>	<i>Pop Tienga</i>
82	<i>Claes Frericks</i> op <i>Luel Aikema</i> landt	1-0	nu <i>Jan Jansen Hollander</i>	
83	<i>Lieuwe Douwes</i> op de Nie op <i>Buirmannia</i> 4 grasen voor <i>Kunne</i> moers gevel	½-0	nu <i>Brant Dercks</i>	
84	<i>Jacob Simons</i>	½-0	nu <i>Abel Clasen</i>	
85	<i>Willem Hoeck</i> Kuisemer landt op de Waert	5-0	nu d'E. grietman <i>Gerrit Cornelis</i> ende <i>Roelef Cornelis</i>	
86	<i>Cornelis Dercks</i>	2-0	nu d'E. mo ^r <i>Kremer</i> mit consorten als eigenaers ende <i>Jan Willems</i>	

¹¹ A (m.a.h.): '1731 4-1'; B: 4-1; C: 4-2.

¹² Hierbij: 'sijn kadpatt[?] te verhoogen'.

¹³ C: ½-0.

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
de heer <i>Junius</i>	<i>Jan Hendrix de jonge</i>	<i>Jan Hendriks</i>	<i>A. Douwma;</i> nu <i>M. Douwma</i>
de heer pastoor <i>Temmen</i>	<i>Arys Dirks</i> 18 roeden, waarvan op no. 7 6 roeden zijn afgedeelt 1 voet en 8 duim, soodat <i>Arys Dirks</i> heeft 12-3-4 duim <i>Reynder Symons</i> en <i>Jan Meynts</i> hyrvan 6-1-8 duim	<i>Sjabbe Roelfs</i> en <i>Otte Hiddes</i> en <i>Albert Jelles</i> ; nu <i>Sjabbe Roelfs</i>	nu <i>Hindrik Venema</i>
de heer <i>Junius</i>	<i>Jan Jans</i>	<i>Jacob Symons</i> wedu.	nu <i>Jurre Teenstra</i>
Geertruitsgasthuis	<i>Pieter Tyssens</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	<i>Pieter Muller</i>
de heer van <i>Aykema</i> en consorten als no. 4	als no. 4	als n ^o 4, <i>Jan Peters</i> en cons.	<i>Eye Luittje Wiersema</i>
Geertruitsgasthuis	<i>Pieter Tyssens</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	<i>P. Muller</i> en <i>Hillebrand Feringa</i>
de heer raatshr. <i>Haarsema</i> weduwe	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	<i>Joh. A. de Boer</i>
de heer pastoor <i>Temmen</i> en consorten	<i>Arys Dirks</i>	<i>Otte Hiddes</i> wed.	nu <i>H. Fenema</i>
de heer raatshr. <i>Mepsche</i> en de geswooren <i>Oostbroek</i>	<i>Jan Abels</i> en <i>Jacob Cornellis</i>	<i>Peter Jans</i> en <i>Sytse Hylkes</i>	<i>Joh. A. de Boer</i> en <i>Lubbert Pol</i>
de heer geswooren <i>Oostbroek</i>	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	nu <i>Joh. A. de Boer</i>
de heer borgemr. <i>Schaay</i>	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>Fokke Sitsma</i>
de heer <i>Junius</i>	<i>Jacob Symons</i>	<i>Jacob Symons</i> wed.	<i>Djurre P. Teenstra</i>
<i>Jacob Symons</i> en consorten als no. 1	deselve en consorten	als n ^o een	nu <i>H. Boerema</i>
de wedu. van de hr. raatshr. <i>Wichers</i>	<i>Rembert Jacobs</i> en consorten	<i>Jacob Peters</i>	nu <i>P. Muller</i> en <i>H. Feringa</i>
		Hier begint de Middelwaardt	
<i>Thie Pieters</i> 1 part en <i>Jan Tymens</i> 2 parten	<i>Thie Pieters</i> en <i>Jan Ketelaar</i>	<i>Jan Tomas</i> en cons.	<i>Harke Wristers</i>
mevrouw van de <i>Braak</i> , legt op 4 graas als no. 7	<i>Reynder Symons</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	nu <i>Harm Uiterdijk</i>
de heer borgemeester <i>Schaay</i> en <i>Fokke Cornellis</i>	<i>Jacob Harms</i>	<i>Jacob Alberts</i> ; nu <i>Jan Harkes</i>	nu <i>Durk Boersema</i>
proventie	<i>Popke Metskes</i>	<i>Sytse Jacobs</i>	wed. <i>Jan Broers Zijlstra</i>
de heer geswooren <i>Oostbroek</i> , de heer <i>Jacob Nykolay</i> en de wedu. <i>Boelens</i>	<i>Aldert Joosten</i> , <i>Gerryt Pieters</i> wedu.	<i>Aldert Joostens</i> en <i>Coene Tjeerts</i>	nu <i>Johannes Siccama</i> en <i>H. Dijkstra</i>

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
87	<i>Jan Alberts Roda</i>	1-0	nu <i>Tonnis Abels</i>	
88	<i>Hedde Knopper</i>	1-0	nu <i>Jacob Cornelis</i> ende <i>Jan Bolt</i>	
89	<i>Tiebbe Clasen</i> op <i>Hylama</i> landt	1-0	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kint eigener	
90	<i>Pieter Jansen Bilcker</i> op <i>Jelte Doema</i> landt	½-0	nu <i>Jacob Cornelis</i>	
91	<i>Garbrant Jansen</i>	½-0	nu <i>Albert Roelefs</i>	
92	<i>Karstien Geerts</i>	2½-0	nu <i>Derck Pieters</i>	
93	<i>Kunne moer</i>	1½-0	nu <i>Garbrant Meinarts</i>	
94	<i>Douwe Berents</i>	2-0	nu <i>Ritske Tiommes</i>	
95	<i>Egbert Haeies</i>	1-0	nu <i>Pieter Jansen Hollander</i>	
96	<i>Folckert Luities</i>	½-0	nu <i>Pieter Luwes</i>	
97	<i>Karst Olferts</i>	1-0	nu <i>Pieter Luwes</i> ende <i>Timon Luwes</i>	
98	<i>Jacob Simons</i>	4-0	nu <i>Abel Clasen</i>	
99	<i>Meit Romkes</i> ofte <i>Lieuwe Douwes</i> op de <i>Nie</i> op <i>Buirmannia</i> lant	½-0	nu <i>Brant Dercks</i>	
100	<i>Wyge Feringe</i>	½-0	nu <i>Jan Cornelis</i> in de <i>Westerhorn</i>	
101	<i>Willem Hoeck</i>	4-0	nu d'E. grietman <i>Gerrit Cornelis</i> ende <i>Roelef Cornelis</i>	
102	<i>Eelcke Simons</i> op <i>Joucke Thomas</i> oft <i>Pieter Eemes</i> olde plaets	½-0	nu <i>Brandt Popkes</i>	¹⁴ <i>Idse Jansen</i>
103	<i>Gerrit Martens</i>	½-0	nu <i>Cornelis Willems</i>	<i>Idse Ennes</i>
104	<i>Tiebbe Clasen</i> op <i>Hylama</i> landt	1-0	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kindt eigener	
105	<i>Heert Mieuwes</i>	½-0	nu <i>Pieter Garbrants</i>	<i>Fop Clasen</i>
106	Die bruicker van 't stenhuis op <i>Meininga</i> heerd in <i>Diursema</i> cluft	3-1½	nu <i>Evert Clasen</i>	
107	<i>Cornelis Dercks</i>	11-7 ¹⁵	nu d'E. mo ^r <i>Kremer</i> mit consorten als eigenaers ende <i>Jan Willems</i>	

¹⁴ Doorghaald: 'NB affgemaect'.

¹⁵ C: 11½.

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
<i>Jacob Symons</i> en consorten	<i>Jacob Symons</i> en consorten	als n ^o een	nu <i>Harm J. Boerema</i>
de heer raatsheer <i>Mepsche</i> en de geswooren <i>Oostbroek</i>	<i>Jan Abels</i> en <i>Jacob Cornelis</i>	<i>Peter Jans</i> en <i>Sytze Hylkes</i>	<i>Joh. A. de Boer</i> en <i>Lubbert Pol</i>
de heer <i>O. Clant</i> , heer van <i>Aykema</i> , en consorten als no. 4	als no. 4	als n ^o 4, <i>Jan Peters</i> en cons.	nu <i>Eyje L. Wiersema</i>
de heer raatshr. <i>Mepsche</i> en de heer borgemeester <i>Wolters</i>	<i>Jacob Cornelis</i>	<i>Sytse Hylkes</i>	<i>Lubbert Pol</i>
proffester <i>Hulsius</i> wedu.	<i>Claas Jacobs</i> wedu.	<i>Tomas Jacobs</i>	<i>H. Jelles Boerema</i>
de heer <i>Junius</i>	<i>Jan Hendrikx de jonge</i>	<i>Jan Hendriks</i>	<i>Menne A. Douwma</i>
de heer borgemr. <i>Schaay</i>	<i>Riender Jans</i>	<i>Reinder Jans</i>	<i>Fokke Sitsma</i>
de heer <i>Junius</i>	<i>Jacob Symons</i>	<i>Jacob Symons</i> wed.	<i>Jan Klasens de Waard</i> ; <i>Klaas J. de Waard</i>
de heer raatshr. <i>Wichers</i> wed.	<i>Rembert Jacobs</i> en consort.	<i>Jacob Peters</i>	<i>Hindrik Trip</i>
<i>Claas Arents</i>	<i>Jan Hindrix de olde</i>	<i>Egbert Jans</i>	<i>Pieter Durks Teenstra</i>
<i>Claas Arents</i> en <i>Pelkwijk</i>	<i>Jan Hendrix</i>	<i>Egbert Jans</i> en <i>Jelte Eyes</i> wed.	<i>Pieter D. Teenstra</i> , <i>K. Gaarkeuken</i> ; nu <i>A. van der Hoek</i> en <i>P. Teenstra</i>
de heer borgemr. <i>Schaay</i> en <i>Fokke Cornelis</i>	<i>Jacob Harms</i>	<i>Jacob Alberts</i> ; nu <i>Jan Harkes</i>	nu <i>Durk Boersema</i>
mevrouw <i>Nijeveen</i>	<i>Reynder Symons</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	nu <i>Harm Uiterdijk</i>
de ooverste <i>Swartt</i>	<i>Jacob Jans</i>	<i>Jan Popkes</i> , <i>Westerhorn</i>	nu <i>Jan van Weerden</i> , <i>Westerhorn</i>
de proventie	<i>Popke Metskes</i>	<i>Sytse Jacobs</i>	wed. <i>Jan Broers Zijlstra</i>
juffer <i>Alting</i>	<i>Eppe Feyts</i>	<i>Jan Romts</i>	<i>P. Bindervoet</i>
de heer proffester <i>Rotgers</i>	<i>Harm Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de oosterplaats	<i>Aaltje Tomas Wiersema</i> ; nu <i>P. Bindervoet</i>
de hoogwelgeb. heer <i>O. Clant</i> , heer van <i>Aykema</i> , en consorten als no. 4	als no. 4	als n ^o 4, <i>Jan Peters</i> en cons.	nu <i>Luittjen Wiersema</i> ; nu <i>Eye L. Wiersema</i>
de weduwe <i>Haarsema</i>	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	nu <i>Arent P. de Boer</i> ; nu <i>Joh. A. de Boer</i>
de heer <i>Alberda</i>	<i>Tjeert Fokkes</i>	<i>Wilte Lammerts</i> , de gebruiker van het stenhuis op <i>Juirsema</i> klugt; nu <i>Doede Jacobs</i>	nu <i>Jan Hindriks Juursema</i>
de geswooren <i>Oostbroek</i> , mevrouw <i>Nykolay</i> , vrouw <i>Boelens</i> en de heer <i>Jacob Creemer</i>	<i>Aldert Joosten</i> en <i>Gerryt Pieters</i> wedu.	<i>Aldert Joostens</i> en <i>Coene Tjeerts</i>	<i>Joh. Siccama</i> en <i>Hurre Dijkstra</i>

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
108	<i>Heerdt Mieuwes</i>	2-0	nu <i>Pieter Garbrants</i>	<i>Fop Clasen</i>
109	<i>Wyet Bolsema</i>	2-0	nu <i>Jan Lieuwes</i>	<i>Pieter Reind.</i>
110	De nijestadt	2-0	nu <i>Frerick Alberts</i>	
111	<i>Garbent Jansen</i>	2-0	nu <i>Albert Roelofs</i>	<i>Claes Jacobs</i> ¹⁶
112	<i>Pieter Jansen van 't Bil</i>	1-0	nu <i>Jacob Cornelis</i>	
113	<i>Hedde Luppema</i>	2½-0	nu <i>Jacob Cornelis</i> ende <i>Jan Bolt</i>	
114	<i>Tiebbe Clasen op Hylama landt</i>	1-0	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kindt eigener	<i>Claas Goslings</i>
115	<i>Jan Alberts Rode</i>	½-0	nu <i>Tonnis Abels</i>	<i>Fop Clasen</i>
116	<i>Jan Abels op Reit Heddema landt</i>	1-0	nu <i>Henrick Botnia</i>	<i>Andries Jansen</i>
117	<i>Willem Pieters ende Itien Jans</i>	3-0	nu <i>Brandt Dercks</i>	<i>Jan Feyts</i>
118	<i>Evert Jansen</i>	2-0	nu d'E. grietman <i>Gerrit Cornelis</i> op sijn eigen landt	balck
119	<i>Pieter Alberts op Ubbena landt</i>	5-0	nu <i>Abel Alberts</i>	<i>Jan Eelses</i>
120	<i>Claes Buirmannia oft Asschendorp</i>	½-0	nu <i>Derck Louwes</i>	
121	<i>Claes Frericks op Luel Aikema landt</i>	3-4	nu <i>Jan Jansen Hollander</i>	<i>Jan Coerts</i>
122	<i>Evert Jansen</i>	2½-0	nu <i>Pieter Jacobs</i>	<i>Hend. Sytses</i>
123	<i>Meit Romkes oft Lieuwe Douwes op Buirmannia landt op de Nie</i>	1-0	nu <i>Brandt Dercks</i>	
124	<i>Claes Gerrits op sijn eigen landt dat hij van Buirmannia heft,</i>	1½-0	nu <i>Heine Jansen</i>	<i>Jacob Eebes en Wigger</i>
125	<i>Heerdt Mieuwes</i>	1-15 ¹⁷	nu <i>Pieter Garbrants</i>	<i>Fop Clasen</i>
126	<i>Karst Olferts</i>	0-5 ¹⁸	nu <i>Pieter Luwes</i> ende <i>Timon Luwes</i>	
127	<i>Focke Benninge</i>	1½-0	nu <i>Jacob Jansen Brouwer</i>	<i>Aris Derx</i>
128	<i>Jan Abels op Reit Heddema landt</i>	1½-0	nu <i>Henrick Botnia</i>	<i>Andries Jansen</i>
129	<i>Cornelis Dercks</i>	2-0	nu d'E. mo ^r <i>Kremer</i> mit cons. als eigenaers ende <i>Jan Willems</i>	
130	<i>Eelcke Simons op Anne Doema landt in Diursemacluft oft Sibaldebuien beneden</i>	2-0	nu <i>Timon Luwes</i>	<i>Mense Meertens, aff</i>

¹⁶ Hierbij: 'de wegh te maken'.

¹⁷ C: 2-0.

¹⁸ C: 5-0.

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
de wedu. <i>Haarsema</i>	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	nu <i>Arent P. de Boer</i> ; nu <i>Joh. de Boer</i>
de h. welgeb. heer <i>De Hertoghe</i> , hr. van <i>Feerenga</i> of zijn kinder	<i>Eysse Jans</i>	<i>Peter Eppes</i> , nu <i>Jacob Johannes</i> in <i>Westerhorn</i>	nu <i>Meerten P. Boersema</i>
de heer pastoor <i>Temmen</i>	<i>Arys Dirks</i>	<i>Otte Hiddes</i>	nu <i>H. Venema</i>
de wedu. <i>Hulsius</i>	<i>Claas Jacobs</i> wedu.	<i>Tomas Jacobs</i>	nu <i>Jannes W. Krijthe</i> ; nu <i>Harm J. Boerema</i>
de heer borgemr. <i>Wolters</i> en de heer raatshr. <i>Mepsche</i>	<i>Jacob Cornelis</i>	<i>Sytse Hylkes</i>	<i>H. Doornbos</i> ; nu <i>Lubbert Pol</i>
de heer raatshr. <i>Mepsche</i> en de gewsorene <i>Oostbroek</i> , de hr. borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Jacob Cornelis</i> en <i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i> en <i>Sytse Hylkes</i>	nu <i>Aerent P. de Boer</i> en <i>Doornbos</i> ; nu <i>Joh. A. de Boer</i> en <i>Lubbert Pol</i>
de hoogewelgeb. heer <i>O. Clant</i> en consorten als no. 4	als no. 4	als n ^o 4, <i>Jan Peters</i> en cons.	nu <i>Luitjen Wiersema</i> ; nu <i>Eye Wiersema</i>
<i>Jacob Symons</i> en consorten	<i>Jacob Symons</i> en consorten	als n ^o een	nu <i>Jannes W. Krijthe</i> ; nu <i>Harm Jelles Boerrema</i>
de heer <i>De Mepsche</i> , heer van <i>Faan</i>	<i>Frans Postema</i>	<i>Jacob Lubberts</i>	nu <i>Jakobus A. Pol</i> ; nu <i>Menne Homan</i>
mevrouw <i>Nijeveen van de Braak</i>	<i>Reynder Symons</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	nu <i>Harm Uiterdijk</i>
<i>Symon Joosten</i> ; <i>Sirp Luitjens</i>	<i>Jacob Symons</i>	<i>Jacob Symens</i> wed.	nu <i>Jan Klasen de Waard</i>
<i>Thie Pieters</i>	<i>Thie Pieters</i>	<i>Jan Tomas</i>	<i>Harke Wristers</i>
<i>Reytsema</i>	op <i>Reytsema</i>	<i>Reytsema</i> dijk	<i>H. Trip</i>
<i>Thie Pieters</i> en <i>Jan Tymons</i>	<i>Thie Pieters</i> en <i>Jan Ketelaar</i>	<i>Jan Tomas</i> en consorten	nu <i>Harke Wristers</i>
de arfgenamen van de heer <i>Jan Altink</i> en <i>Jacob Yma</i>	<i>Lieuwe Dirks</i>	<i>Peter Cornelis</i>	nu <i>R.K. de Wries</i> ; nu <i>Popke Gaaikema</i>
mevrouw <i>Nijeveen van de Braak</i>	<i>Reynder Symons</i>	<i>Sjabbe Roelfs</i>	<i>Harke Wristers</i>
de wedu. van de pastoor <i>Abbering</i> en <i>Jan Tjaarts</i>	<i>Jacob Tonnis</i> en <i>Urk Sybes</i> wedu.	<i>Jeen Geerts</i> ¹⁹	<i>H. Trip</i>
de wedu. <i>Haarsema</i>	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	<i>A.P. de Boer</i> ; nu <i>Joh. A. de Boer</i>
de heer <i>Pelkwijk</i> en consorten en <i>Claas Arents</i>	<i>Jan Hendriks de olde</i>	<i>Egbert Jans</i> en <i>Jelt Eyes</i> wedu.	<i>P. Durks Teenstra</i> en <i>Geert Veltman</i>
de heer borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Jacob Abels</i> wedu.	<i>Tjepke Geerts</i>	nu <i>M. de Muink</i>
de heer <i>R. de Mepsche</i> , heer van <i>Faan</i> $\frac{6}{8}$ parten, <i>Boote Renses</i> $\frac{2}{8}$ parten	<i>Frans Postema</i>	<i>Jacob Lubberts</i>	<i>Jakobus Arents Pol</i> ; nu <i>Menno Homan</i>
de heer geswooren <i>Oostbroek</i> en mevr. <i>Nykolay</i>	<i>Aldert Joosten</i>	<i>Aldert Joostens</i> en <i>Coene Tjeerts</i>	nu <i>Joh. Siccama</i> en <i>Hurre Dijkstra</i>
de heer <i>Pelkwijk</i> en de pastoor <i>Huisenga</i>	deselve gebruik.	<i>Jelte Eyes</i> wedu.	<i>K. Gaarkeuken</i> ; nu <i>Adde van der Hoek</i>

¹⁹ Doorgehaald: 'Reitsema dijk'.

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
131	<i>Haeie Egberts</i> op Kuisemer landt	2-0	nu <i>Claes Cornelis</i>	<i>Fock Wobbes</i>
132	<i>Popke Oetses</i> op Kuisemer landt,	3-0	nu <i>Haeie Tiepkes</i>	<i>Tiete Sekels</i>
133	<i>Cornelis Dercks</i>	1-0	nu d'E. mo ^r <i>Kremer</i> mit consorten als eigeners ende <i>Jan Willems</i>	<i>Mense Jacobs</i> <i>Foekes</i>
134	<i>Schelte Jacobs</i> op Asschendorps landt	1-0	nu <i>Bront Ofkes</i> ende <i>Frerick Olgers</i>	<i>Yie Jeltes</i>
135	<i>Karst Olferts</i>	½-0 ²⁰	nu <i>Pieter Luwes</i> ende <i>Timon Luwes</i>	<i>Eelse</i> en <i>Mense</i>
136	<i>Claes Buirmannia</i>	2-0	nu d'E.E. <i>Evert van Asschendorp</i> oft <i>Derck Louwes</i>	NB <i>Vreede-wolt</i>
137	<i>Simon Lieuwes</i>	2-0	nu <i>Joannes Hoits</i> ende <i>Jan Simons</i>	<i>Claes</i> en <i>Vreedewold</i>
138	<i>Wopke Takens</i>	2-0	nu <i>Luitien Pieters</i>	<i>Eete Hiddes</i>
139	<i>Reit Heddema</i> ende <i>Pieter Sekema</i>	1-0	nu <i>Henrick Botnia</i>	<i>Andries Jansen</i>
140	<i>Willem Pieters</i>	1-2	nu <i>Valck Everharti</i>	<i>Jan Lulckes</i>
141	<i>Ebbe moer</i>	3-0	nu <i>Jan Bolt</i>	<i>Tys Tjepkes</i> wed.
142	De nijerstadt	3-0 ²¹	nu <i>Frerick Alberts</i>	
143	<i>Heerdt Mieuwes</i>	17¼-0	<i>Pieter Garbrants</i>	
		¾-0	<i>Jeppe Jeppes</i>	
144	<i>Tiebbe Clasen</i> op <i>Hylama</i> landt	7-0	nu d'E.E. heer <i>Auwema</i> wegen jo ^r <i>Clants</i> kindt eigener	
145	<i>Douwe Berents</i> op <i>Ubbena</i> landt	1-0	nu <i>Jan Geerts</i>	<i>Jan Allarts</i> en <i>Jan Ritskes</i>
146	<i>Brandt Roelofs</i>	14½-0	nu <i>Jacob Jans</i> op de dijck	<i>Lubbert Jans</i>
	Hier beginnen die dijcken van Folckert Luities huis af, nu van Pieter Luwes huis af			
147	<i>Focke Abels</i> ende <i>Bolt Roelefs</i>	17-1	nu <i>Brandt Dercks</i> ende <i>Garbrant Meinarts</i>	
148	<i>Haeie Egberts</i> op Kuisemer landt	17-1	nu <i>Claes Cornelis</i>	
149	<i>Popke Oetses</i> op Kuisemer landt	26-5	nu <i>Haeie Tiepkes</i>	<i>Teete</i> [<i>Sekels</i>]

²⁰ C: 1-0.

²¹ B: 3-1.

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
de proventie	<i>Hans Sekels</i> weduwe	<i>Cornelis Feits</i>	<i>Siese Elses Sinnema</i>
proventie	<i>Schelto Popkes</i>	<i>Willem Jans</i> wed.; nu <i>Peter Willems</i>	<i>Klaas P. Muller</i> ; nu <i>Pieter Muller</i>
de heer gesworen <i>Oostbroek</i> , mevr. <i>Nykolaay</i> , de hr. <i>Jacob</i> <i>Creemer</i>	<i>Aldert Joosten</i> en <i>Gerryt Pieters</i> weduwe ²²	<i>Aldert Joostens</i> en <i>Coene Geerts</i>	nu <i>Joh. Siccama</i> en <i>H.</i> <i>Dijkstra</i>
de heer borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Jelte Ejes</i>	<i>Jelte Eyes</i> wedu. en <i>Reinder Jel-</i> <i>mers Steenhuisen</i>	nu <i>Geert S. Veltma[n]</i> en <i>Tietma [= Rietsema?]</i>
<i>Claas Arents</i> en de heer <i>Pelkwijk</i> en de pastoor <i>Huisenga</i>	<i>olde Jan Hindriks</i> en de heer <i>Pelkwijk</i> en consorten	<i>Egbert Jans</i> en <i>Jelte Eyes</i> wedu.	<i>Pieter Durks Teenstra</i> en <i>Van der Hoek</i>
op <i>Reytsema</i> landen	<i>Jan Sekema</i> in qlte. als verhuirder	<i>Reytsema</i> dijk	<i>Hindrik Trip</i> 1859
de heer <i>Junius</i> en de wedu. <i>Trip</i>	<i>Aldert Jans</i>	<i>Rendert Willems</i> en <i>Alke Folkerts</i>	nu <i>Klaas de Waard</i>
de heer <i>Eerntshuis</i> en consorten	<i>Popke Rosema</i>	<i>Symon Jacobs</i> wedu.	nu <i>Hindrik Siccama</i>
de heer <i>R. de Mepsche</i> , heer van <i>Faan</i> , de wedu. van <i>Bote</i> <i>Renses</i>	<i>Frans Postema</i>	<i>Jacob Lubberts</i>	<i>Jakobus Pol</i> ; <i>Menno Homan</i>
de heer borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Harm Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de oosterplaats	<i>Aaltje Tomes Wiersema</i> ; nu <i>P. Bindervoet</i>
de hr. gesworen <i>Oostbroek</i>	<i>Jan Abels</i>	<i>Peter Jans</i>	<i>A.P. de Boer</i> ; nu <i>Joh. Arents de Boer</i>
de hr. pastoor <i>Temmen</i> en consorten, <i>Nijestad</i>	<i>Arys Dirks</i>	<i>Jeen Geerts</i>	nu <i>Jakop Durk Hamming</i>
de heer raatshr. <i>Mepsche</i> en mevrouw <i>Haarsema</i>	<i>Jan Abels</i> alleen ²³	<i>Peter Jans</i>	<i>A.P. de Boer</i> ; nu <i>Joh. Arent de Boer</i>
<i>Cornellis Ennes</i>	<i>Cornellis Ennes</i>	<i>Jacob Symons</i> wedu.	
verdeelt als no. 4	als no. 4	als n ^o 4, <i>Jan</i> <i>Peters</i> en cons.	<i>L.E. Wiersema</i> ; nu <i>Eye L. Wiersema</i>
<i>jr. Junius</i> en consorten	<i>Jan Jans</i> en <i>Jacob</i> <i>Symons</i>	<i>Jacob Symons</i> wedu.	<i>Jan Klasens de Waard</i>
		Hier begint de Oosterwaard	
de hr. raatshr. <i>De Mepsche</i>	<i>Pieter Lubbers</i>	<i>Jan Alderts</i>	<i>Klaas de Vries</i>
na mijn beste weetenschap de hr. borgemr. <i>Schaay</i> en <i>Nijeveen</i>	adidem	<i>Reinder Jans</i> en <i>Albert Jelles</i>	nu <i>Fokke Sitsma</i> en <i>H.</i> <i>Uiterdijk</i>
provincie	<i>Hans Sekels</i> wedu.	<i>Cornelis Feits</i>	nu <i>Siese Elses Sennema</i>
provincie	<i>Schelte Popkes</i>	<i>Willem Jans</i> wedu.; nu <i>Peter</i> <i>Willems</i>	nu <i>Hedde Lameris</i> en <i>Evert Veringa</i> , <i>M. de</i> <i>Muink</i> en <i>Joh. Kruisinga</i>

²² **B**: verbeterd uit *Jan Abels*; of andersom?

²³ **B**: 'alleen' verbeterd uit: 'en *Jacob Cornelis*'.

nr.	ca. 1590	maat	1651/1658	ca. 1700
150	<i>Willem Hoeck</i> op Kuisemer landt	29-1	nu d'E. grietman <i>Gerrit Cornelis</i> ende <i>Roelof Cornelis</i>	<i>Pieter Thies</i>
151	<i>Tys toe Wildehuis</i> op Kuisemer landt	48-1	nu <i>Frerick Jansen</i> tot <i>Wildehuis</i>	<i>Cornelis Freerx</i>
152	<i>Arent Alberts</i> op Kuisemer landt	19-15	nu <i>Tierck Wygers</i>	
153	<i>Folckert Luities</i>	12-6	nu <i>Pieter Luwes</i>	
154	<i>Focke Benninge</i>	24-15	nu <i>Jacob Jans Brouwer</i>	
155	<i>Pieter Sekema</i>	5-6	nu d'erfgenamen van <i>Rhiemer Ates</i> oft <i>Evert Clasen</i> ende <i>Reiner Mieuwes</i>	<i>Jetse Pieters</i>
156	<i>Cornelis Egberts</i> op <i>Hollinge</i> landt	33-0	nu <i>Wyger Tiercks</i>	dijckgadt qua[edt?]
157	<i>Gerrit Martens</i> op <i>Matenes</i> landt	8-0	nu <i>Cornelis Willems</i>	<i>Idse Ennes</i>
158	<i>Willem Pieters</i> op <i>Matenes</i> landt	1-0	nu <i>Valck Everharti</i>	
Hier beginnen de dijcken bij Wopke Takens huis af, nu van Luitien Pieters				
159	<i>Wopke Takens</i> op <i>Grousteins</i> landt	27½-0	nu <i>Luitien Pieters</i>	<i>Eete Hiddes</i>
160	<i>Willem Pieters</i>	6-0	nu <i>Valck Everharti</i>	<i>Jan Lulckes</i>
161	<i>Wopke Takens</i>	12½-0	nu <i>Luitien Pieters</i>	<i>Eete Hiddes</i>
162	<i>Gerrit Martens</i>	20-0	nu <i>Cornelis Willems</i>	<i>Idse Ennes</i>
163	<i>Willem Pieters</i>	12½-0	nu <i>Valck Everharti</i>	<i>Jan Lulckes</i>
164	<i>Ema Sekema</i>	10-0	nu <i>Valck Everhardi</i> ende <i>Henrick Botnia</i> ²⁴	<i>Andries Jansen</i>
165	<i>Siwert Lulckens</i> oft <i>Jan Benes</i>	7-0	nu <i>Berent Jacobs</i> wed ⁿ .	<i>Mente Bee-rents</i> wed.
166	<i>Gerrit Martens</i>	10½-0	nu <i>Cornelis Willems</i>	<i>Idse Ennes</i>
167	<i>Pieter Sekema</i>	3½-0	nu <i>Rhiemer Athes</i> erfgenamen oft <i>Evert Clasen</i> ende <i>Reiner Mieuwes</i>	
168	<i>Jan Abels</i> op <i>Reit Heddema</i> landt	15-0 ²⁵	nu <i>Henrick Botnia</i>	

Actum den 21 Novembris 1651, (onderstont) *G. Cornelis* ss.

Doch bij mij ondergesc. gestelt de namen der meieren, tegenwoordich de plaetsen bewonende. Actum den 5en Octobris 1658, *Abr. Brantlagh*.

²⁴ Verbeterd uit: 'nu *Reiner Mieuwes*'.

²⁵ **A**, hierbij: 'waervan 5 roeden binnen de nije dijcken sijn'; **B**, hierbij: 'waarvan 5 roed. is binnengedijkt'.

eigenaren 1732	meiers 1732	meiers 1766	meiers ca. 1850
proventie	<i>Popke Metskes</i>	<i>Sytse Jacobs</i>	nu <i>Oege Sietses de Waard</i>
proventie	<i>Jan Pieters</i>	de heer <i>J. van Rik- kenga</i> ; nu <i>Evert Jans</i>	nu <i>Menno Simens de Vries</i>
proventie	<i>Haayke Fokkes</i>	<i>Enne Roelfs</i> wedu.	nu <i>Harm Buining</i>
<i>Claas Arents</i>	<i>Jan Hindrix</i>	<i>Egbert Jans</i>	<i>P. Dirks Teenstra</i> en <i>Geert Veltma</i>
de hr. borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Jacob Abels</i> wedu.	<i>Tjipke Geerts</i>	<i>M. de Muink</i>
de hr. borgemr. <i>Wolters</i> en de hr. van <i>Hankema</i>	<i>Tjeert Fokkes</i> en <i>Harmen Symons</i> , yder de helfte	<i>Jan Alderts</i> van het lutje plaatske dijk, op <i>Hankema</i> lant	<i>Arent S. Dijkstra</i> ; nu <i>Modderman</i>
de pastoor <i>Tjassens</i> weegens sijn kint	<i>Willem Uiges</i>	<i>Willem Oeges</i>	<i>Harm K. Gaikema</i>
de hr. proffester <i>Rotgers</i>	<i>Harmen Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de Oosterwaart, de oosterplaats	nu <i>P. Bindervoet</i>
de heer borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Harmen Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de westerplaats	nu <i>Hindrik Hofman</i>
de hr. <i>Eerensthuis</i>	<i>Popke Rosema</i>	<i>Symon Jacobs</i> wedu.	nu <i>Hindrik Siccama</i>
de hr. borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Harm Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de westerplaats	<i>Hindrik Hofman</i>
de hr. <i>Eerensthuis</i>	<i>Popke Rosema</i>	<i>Symon Jacobs</i> wedu.	<i>Hindrik Sikkema</i>
de hr. proffester <i>Rotgers</i>	<i>Harm Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de oosterplaats	<i>P. Bindervoet</i>
de hr. borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Harm Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de westerplaats	<i>H. Hofman</i>
heeft tyn roe dijk welke in questie is, is verstaan ingevolge acte van de Hog. Justie. Camer in dato den 2 desember 1699 dat de beyde naast anlig- gende zwetten deselve zouden uitvondig maken		<i>Jacob Lubberts</i>	<i>Menno Homan</i>
de wedu. <i>Bennema</i>		<i>Wilt Lammerts</i>	<i>Elze Jans Kiestra</i>
de hr. proffester <i>Rotgers</i>	<i>Harmen Symons</i>	<i>Tomas Cornelius</i> op de oosterplaats	nu <i>P. Bindervoet</i>
de hr. van <i>Hankema</i> en de hr. borgemr. <i>Wolters</i>	<i>Tjeert Fokkes</i> en <i>Harmen Symons</i>	<i>Jan Alderts</i> van 't lutje plaatske dijk op <i>Hankema</i> lant	nu <i>Arent Modderman</i>
de hr. <i>R. de Mepsche</i> , heer van <i>Faan</i> , en consorten	<i>Frans Postema</i> , waarvan 5 roed. is binnengedijkt.	<i>Jacob Lubberts</i>	nu <i>Jakobus A. Pol</i> ; nu <i>Menno H. Homan</i>

Einde van de dijk der drie waarden

Edele heerden

Nadat de Ruigewaard ingedijkt was, is het nieuwe land niet bij de bestaande rechtstoel Langewold gevoegd, maar verdeeld in drie afzonderlijke rechtstoelen. Het recht om jaarlijks een grietman voor elk van de rechtstoelen aan te stellen, ging rond langs een aantal ommegangen. In de clauwlijsten worden deze met persoonsnamen aangeduid. Op sommige 'personen' viel het recht één jaar, op andere twee jaar achtereen. Van de clauwlijsten bestaan verschillende afschriften die teruggaan op een lijst die op 29 augustus 1595 werd opgesteld door de grietman *Harmen Tassema*²⁶. Op basis van de verschillende afschriften kunnen we de oorspronkelijke lijst van 1595 reconstrueren²⁷:

A. Westerwaard	B. Middelwaard	C. Oosterwaard
1. Tjaert Broersema	1/2. Wywert Aykema	1. Johan Grijp
2. Menno Doema	3/4. Johan en Herman Grijp	2. Tjaert Holdinga
3/4. Sicko Aykema	5. Take Aykema	3. Grovestins
5. Allert Ema	6. Luel Aykema	4. Menno Doema
6. Campo Doenga	7. Sicko Aykema	5. Matenesse of Schaginga
		6. Noch Matenesse
vijf heerden, ses rechten	vijf heerden, seven rechten	7/8. Johan en Harmen Grijp
		ses heerden, acht rechten

De ommegangen dragen de namen van personen en families, niet van heerden. Dat is geen uitzondering; er zijn meer rechtstoelen in de Ommelanden waar ommegangen niet met boerderijnamen worden aangegeven. Tegenwoordig zijn er velen die menen dat het Ommelander rechtstelsel met ommegangen altijd teruggaat op een uniform systeem van omgang met de zon mee, maar dat is in zijn algemeenheid niet juist. Ten aanzien van de Ruigewaard moeten we dus eerst vaststellen of met de namen heerden bedoeld zijn of dat die puur administratieve aanduidingen betreffen.

De namen die we in de clauwlijst vinden, hebben betrekking op personen die leefden in de tweede helft van de 15de en in de 16de eeuw. Het zijn dus niet de eigenaars van

²⁶ *Het claveboek van Johan Tiassens*, L.H. Bruins ed., (hierna: Tj) 165.

²⁷ Tj, 165, 170 (alleen Middelwaard), 171 (alleen Oosterwaard); Arch. Dijkrecht van de Ruigewaarden, inv.nr. 1 (DRR 1), fol. 43r-44v; Ibid., inv.nr. 2 (DRR 2), pag. 91-97; Hss. in quarto, inv.nr. 100 (HSQ), fol. 67r-69r; H.A. Menkema-Dijksterhuis, inv.nr. 1549 (HMD), pag. 213-214; F.A. Clant van Hanckema, inv.nr. 203 (CVH), fol. 31r-32r. T.o.v. de reconstructie zijn de volgende varianten:

A1, hierbij: 'een recht, nu volgens slijtingen 2 rechten' (Tj-165 (abusievelijk bij A2 geplaatst), DRR 2-91, DRR 1-43r, HSQ-67r, CVH-31r);

Totaal A: ses (Tj-165, HMD), seven (DRR 1-43r, HSQ-67r, CVH-31r).

C5: Matenes, anders Schinge (Tj-165, 171, HMD 214); Matenes oder Schaginga (DRR 1-44r, DRR 2-96, HSQ-69r, CVH -32r);

C6: 'Nog Matenes, ... tesamen Wybersma' (DRR 2-96), 'Noch Matenes, beide tegenwoordich Wybesma genaemt' (DRR 1-44r, CVH-32r, HSQ-69r), 'Matenes' (Tj-165, 171, HMD-214);

C4 na C6: (Tj-165, 171, HMD 1549-214); C4 na C3: (DRR 1-96, DRR 2-44r, HSQ-69r, CVH-32r);

Totaal C: seven (Tj-165, Tj-171, HSQ-69r, HMD-214), ses (DRR 1-44v, CVH-32r).

De totale aantallen heerden en rechten ontbreken in DRR 2.

de rechten op één bepaald moment. Bij nadere beschouwing blijken de namen inderdaad gekoppeld te zijn aan heerden. Wanneer men jaarlijks op 29 augustus aanspraak maakte op de grietenij voor het komende jaar, noemde men de naam van de ommegang ‘en wordt altoos bij de naam “heerd” of “steede” bijgevoegt’²⁸. Dat het wel degelijk om heerden gaat, blijkt verder uit de optekening van de aanspraken die we in clauwboeken lezen: ‘het recht ... twee jaeren continue vallende op sijn saete landes op de Middelwaert, de *Cornellis Dercks* gebruickt, van oldesheer genoemt Jan en Harmen Grijs heert’, wordt bij voorbeeld in 1601 aangesproken. Ten slotte vermeldt *Harmen Tassema* dat de clauwlijst een volgorde van heerden naar zonsomgang gaf, die al minstens dertig jaar werd aangehouden²⁹.

Uit de clauwlijsten blijkt een onderscheid tussen heerden en rechten; op enkele heerden liggen twee rechten. De aantallen zijn niet altijd hetzelfde gebleven. Zo zullen we zien dat verschillende heerden al in de 16de en 17de eeuw in tweeën zijn gesplitst en de twee rechten eveneens verdeeld zijn over beide boerderijen. Om de oorspronkelijke 15de-eeuwse situatie te reconstrueren moeten we dus vaststellen wanneer twee rechten op één heerd vallen en in welke gevallen sprake is van een latere splitsing.

Aan de hand van de clauwlijsten, de dijkrol en andere gegevens blijken de edele heerden alle precies of bij benadering te localiseren. Hieronder zullen wij ze bespreken, waarbij we niet hebben gepoogd om alle eigenaren en gebruikers vanaf de 17de eeuw op te sporen, maar alleen de voor de localisering en vroegste eigendoms- en bewoningsgeschiedenis relevante gegevens iets verder uitwerken.

Westerwaard

1. Tjaert Broersema

In 1601 is *Reint Alberda* eigenaar van deze heerd (‘van oldesheer genoemt Tiaert Broersemaheert’) en ommegang; meier is dan *jonge Claes Jansen*³⁰. In 1642 en 1655 wordt *Christoffer Alberda*, resp. zijn weduwe als eigenaar van ‘Broersemaheert’ genoemd³¹. In 1658 heten *Christoffer Alberda* en de heer *Nijeveen* eigenaren; meier is dan *Albert Roelfs*³². Het is eenvoudig te verklaren hoe de familie *Alberda* aan deze heerd gekomen is. *Reint Alberda* was de zoon van *Duert Alberda* en *Anna Broersema* en *Christoffer* was *Reints* halfbroer³³. In het begin van de 17de eeuw worden aan deze heerd twee rechten toegekend, maar dit is in 1608 nog omstreden³⁴. Uit vergelijking van de clauwlijsten volgt dat de heerd in de oorspronkelijke clauwlijst van 1595 slechts één ommegang kende. Dit is ermee in overeenstemming dat de heerd niet bijzonder groot was.

²⁸ CVH 203, 31r,

²⁹ Tj, 165 en 166.

³⁰ Tj, 166.

³¹ Tj, 170.

³² CVH 203, fol. 31r; DRR 1, fol. 43r; DRR 2, pag. 91; HSQ 100, pag. 67. Als in het vervolg sprake is van de eigenaars en gebruikers in 1658 dan vormen deze vier handschriften steeds de bron. Vermoedelijk is *Nijeveen* overigens al in 1635 eigenaar geworden (H.J.K., inv.nr. 2573).

³³ Alma, ‘Alberda-Fraylema-Aulsema’, *Ned. Leeuw* 122 (2005) 81-118. Ten onrechte wordt hier gesteld dat *Reint* jong overleed. Hij overleed pas in 1625 en heeft tenminste één, kinderloos overleden, zoon gehad.

³⁴ Tj, 169: ‘seggende dat het recht twee jaer op Broersema valt; des is neen en is oock niet in 30 jaer niet geweest’.

2. **Menno Doema**

In 1602 is *Garbrant Gossens*, burgemeester van Dokkum, eigenaar en zijn *Botte Bottens* en *Claes Jansen* meiers en in 1608 worden vrouw *Alma*, weduwe van burgemeester *Garbrant Gossens* te Dokkum, en haar kinderen als eigenaren genoemd vanwege hun ‘saete landes, van oldesheer genaamd Menno Doema heert’, die haar met haar kinderen behoort; meiers zijn dan *Bate Batens* en *olde Claes Jansen*³⁵. In 1658 is *Johan Sonius* eigenaar en *Derck Pieters* meier, die in de dijkrol voorkomt. Van deze eigenaren kan ik geen verwantschapsrelatie met *Menne Doema* vaststellen. Of de heerd is verkocht in de 15de of 16de eeuw, of dat hij is vererfd via mij onbekende nazaten, is dus nog niet te zeggen. Hieronder bij de bespreking van Campe Doenga blijkt, dat de weduwe en kinderen van *Menne Doema* in 1554 wel 5 grazen land op de grens van beide heerden bezaten. Campe Doengaheerd kwam in 1610 overigens in handen van de familie *Wicheringe*, nazaten van *Menne Doema*.

3/4. **Sicko Aykema**

In 1603 is *Egbert Lewe* eigenaar en *Leenert Hoen* meier; in 1610 jr. *Johan Lewe*, resp. *Aert Willems*, evenals in 1611³⁶. In 1631 is *Geert Lewe* c.s. eigenaar en *Jan Bartholomaeus* meier³⁷. In 1642 wordt vermeld dat *Ludolph Ubbena* twee ommegangen op Ayckemaheert door naarkoop verkregen heeft van vrouw *Staechmans*³⁸. In 1658 is jr. *Ubbena* c.s. eigenaar; meiers zijn dan *Jan Geerts* en *Ritske Tiommes*. In 1750 registreren de jufferen *Van Loë* hun gepretendeerde $\frac{3}{5}$ deel van de grietenij op ‘Sicko Aykema eerste heert’, ‘zijnde de heert groot 140 graesen’ en hetzelfde deel op ‘Sicko Aykema tweede heert’, beide op de Westerwaard³⁹. De heerd is blijkbaar in de eerste helft van de 17de eeuw in twee boerderijen gesplitst en later zijn de beide ommegangen ook over deze beide boerderijen verdeeld.

De heerd is in de 17de eeuw nog in bezit van nazaten van de familie *Aykema*: *Egbert Lewe* en de familie *Ubbena* behoorden tot een onbekend takje van de familie *Lewe*, van wie velen via de familie *Dijck* afstammen. *Duirt Ubbena* en *Biwe Lewe* zijn de ouders van *Ludolf Ubbena* en grootouders van *Jochum Frans Ubbena* (de jr. *Ubbena* uit 1658). *Biwe Lewe* en haar broer *Egbert* zijn kinderen van *Harmen Lewe* (zoon van *Geert Lewe* en *Hille de Mepsche*) en *Anna*. Voogd over de kinderen van deze laatsten was *Take Aykema*. Via *Anna* zullen dit takje *Lewe* en de *Ubbena*’s van de familie *Aykema* afstammen en blijkbaar van de vroeg-16de-eeuwse *Sicke Aykema*, van wiens nazaten nog weinig met zekerheid bekend is⁴⁰.

5. **Allert Ema**

In 1612 is *Ant. Harckema* eigenaar van deze ommegang; meier van de heerd is dan *Heert Mewes*⁴¹. In 1658 is jr. *Haersema* eigenaar en *Pieter Garbrants* meier. Een *Allert Ema* of *Edema* trof ik in de bronnen nog niet aan. *Folkert Edema* wordt in 1446 vermeld als een van de ‘eren’ van de Westerwaard (hierover later meer). De dijkrol geeft rond 1590 als gebruiker ‘*Heerdt Mieuwes* op *At Sickema* landt oft *Canter*s landt’. Dat maakt waarschijnlijk dat *Harke Canter*, die in 1540 45 grazen land op de Ruigewaard gebruikt⁴², een eerdere bewoner van Allert Emaheerd geweest is. De naam *At Sickema* is niet goed te plaatsen, ook al komt de voornaam *At(te)* in de familie *Sickema* voor. Een relatie tussen de familie *Sickema* en de Ruigewaard vond ik niet en daarom neem ik vooralsnog aan dat ‘*At Sickema*’ een paleografisch verklaarbare verschrijving voor ‘*Allert Ema*’ is. Met de namen van de 17de-eeuwse gebruikers en de dijkrol is de locatie van de heerd vast te stellen.

³⁵ Tj, 167 en 169.

³⁶ Tj, 168 en 169.

³⁷ Tj, 169. Hiervan is het niet geheel zeker dat dat deze ommegang betreft.

³⁸ Tj, 170.

³⁹ H.J.K., inv.nr. 2573, pag. 97. Vgl. *ibid.*, pag. 99.

⁴⁰ Zie ook: Feenstra en Oudman, *Een vergeten plattelandselite*, 146-147.

⁴¹ Tj, 169.

⁴² R.H. Alma, ‘Het schatregister voor de jaartax van 1540’, *Gruoninga* 36 (1991) 58-89, 179-190, ald. 76-77. Hieraan zijn verder steeds de verwijzingen naar landgebruikers in 1540 en ca. 1555 ontleend.

6. Campo Doenga

Naamgever van deze heerd is *Campo Doenga*, die in 1491 grietman van Langewold was⁴³, maar ook een 16de-eeuwse naamgenoot komt daarvoor in aanmerking⁴⁴. De naam Campo Doenga komt voor deze heerd overigens voornamelijk, zo niet uitsluitend, in clauwlijsten voor; in andere bronnen is meestal sprake van Doengaheerd. De nabije ligging bij Menno Doemaheerd, de contacten tussen de families *Doema* en *Doenga* en het feit dat beide namen regelmatig door elkaar gebruikt worden, maken het verleidelijk om een verwantschapsrelatie te suggereren, maar ik vond daarvoor verder geen aanwijzingen. Omdat ik aanneem dat de Menno Doemaheerd in feite tot oorspronkelijk *Broersema*-goed hoorde, is er nog minder reden om te veronderstellen dat er één geslacht *Doema/Doenga* was.

In 1540 treffen we een *Jelte Doenga* aan als gebruiker van 40 grazen op de Ruigewaard. Hij en zijn vrouw *Cornelis* stellen in 1554 *Clara Doema*, weduwe van *Menne Doema*, en haar kinderen in het bezit van 5 grazen die *Jelte* en *Cornelis* dan van haar in huur hebben en die *Menne* van zijn oudtante *Rempke* zijn aangeërfd. De ligging wordt nauwkeurig omschreven⁴⁵. *Jelte*, *Peter Mennens* en *Lubbert Jansen* behouden het recht van overpad over de uitweg die hierover loopt⁴⁶. Hieruit kunnen we opmaken dat *Peter* dan vermoedelijk meier is van Menno Doemaheerd en *Lubbert* van Broersemaheerd (in 1540 gebruiker van 53 grazen). Deze 5 grazen land vererft in twee helften: 2½ gras vererft via *Menne* en *Clara*'s dochter *Teteke* op dier zoon *Geert Wicheringe* en vervolgens in 1644 op de bekende *Bartold Wicheringe* (1589-1652), jonker en hoveling te Noordhorn en op de Ruigewaard en luitenant van de hoofdmannenkamer; de andere helft vererft via hun dochter *Anna* op hun kleinzoon *Here in den Ham*, die haar op 12 juni 1596 verkoopt aan *Pelgrim Jansen*, te Wognum in Noord-Holland⁴⁷. Deze kocht eind 16de eeuw de verschillende stukken van 'Doenghaheerd' op de Westerwaard, in totaal 51½ gras: 23 grazen van *Gerridt Clasen* en *Anna Hayema*, 3 grazen van *Albert Jacops*, 23 grazen van *Jacop Jeltens Doengha* en *Albert Harmens* en ten slotte 2½ gras van *Here in den Ham*⁴⁸. *Jacob Jeltens Doenga* was een zoon van de genoemde *Jelte Doenga*⁴⁹. De heerd is dus in de 16de eeuw in vele delen uiteengevallen.

Hoe het ook zij, *Pelgrim Jansen* krijgt weer bijna de gehele heerd in zijn bezit en met hem krijgen we aansluiting op gegevens in clauwlijsten. Dan blijkt dat het hier inderdaad om Campe Doengaheerd gaat: in 1600 zijn de erfgenamen van *Pelgrim Jansen* eigenaren van de heerd en ommegang en is *Peter Jansen Bilcker* (of van 't Bilt) meier⁵⁰. Deze laatste wordt in de dijkrol genoemd als meier van 'Jelte Doema land', waarmee blijkbaar deze heerd bedoeld is. In 1606 verkopen de voogden van de kinderen van *Pelgrim Jansen* de heerd aan *Jellert Rompts*⁵¹, gehuwd met de weduwe van *Albert Jeltens Doenga*⁵². In hetzelfde jaar koopt *Jellert* nog 3½ gras van *Jacob Claes* en zijn vrouw *Gheertyn*⁵³. In 1610 staan *Jellert Rompts* en *Anna Wigters*, echtelieden, de totale heerd van 55 grazen op grond van naarkoop af aan *Johan Wicheringe*, zelf kleinzoon van *Menno Doema*⁵⁴. Hij wordt in 1613 eigenaar

⁴³ DRR 2.

⁴⁴ Feenstra en Oudman, *Vergeeten plattelandselite*, 382. Een relatie met de Ruigewaard vond ik niet.

⁴⁵ Ten zuiden zwellen *Claes Clant* en *Jelte Doenga*, ten westen ook *Jelte*, ten noorden *Clara* met haar kinderen en ten oosten de uitweg naar Westerdijk (de huidige Boereweg).

⁴⁶ F.A. Van Iddekinge, inv.nr. 95.

⁴⁷ Ibid., inv.nr. 21.

⁴⁸ Ibid., inv.nr. 95.

⁴⁹ Feenstra en Oudman, *Vergeeten plattelandselite*, 383.

⁵⁰ Tj, 166.

⁵¹ F.A. Van Iddekinge, inv.nr. 95.

⁵² Feenstra en Oudman, *Vergeeten plattelandselite*, 383.

⁵³ F.A. Van Iddekinge, inv.nr. 95.

⁵⁴ *Geert* (1554-1598), *Rudolf* (1560-1646), jonker en hoveling op de Ruigewaard, en *Johan Wicheringe* (1561-1622) waren zonen van *Bartolt Wicheringe* (1529-1585) en *Teteke Doema*.

genoemd; *Derck Jurriens* is dan meier⁵⁵. In 1644 verkrijgt *Bartold Wicheringe* bij erfscheiding deze heerd; hij verwerft daarmee (met de bovengenoemde 5 grazen) de gehele 'heert van *Jelte Doenga*'⁵⁶. Hij wordt als eigenaar opgevolgd door 'vrouw *Mepsche*' (blijkbaar *Bartolds* dochter *Willemtien Wicheringe*, vrouw van *Hidde de Mepsche*) en vervolgens door vrouw *Knock*. In 1658 is *Pieter Clasen* meier; als eerdere meiers worden dan genoemd *Jacob Cornelis*, gevolgd door *Derck Tyerx*' weduwe. In 1750 is gezworene *Hermannus Wolthers* eigenaar⁵⁷. Tot zover de gegevens uit de clauwlijsten en andere bronnen, die naadloos op de dijkrol aansluiten waardoor de locatie van Campe Doengaheerd te bepalen is. Tussen 1644 en ca. 1830 zijn de grenzen nauwelijks meer gewijzigd.

Middelwaard

1/2. Wywert Aykema

Deze heerd moet al vroeg in twee delen zijn gesplitst, die beide vanaf de 17de eeuw ook wel als *Froma* aangeduid worden. Deze naam is te danken aan de eigenaren in de 16de eeuw. In 1540 was *Johan Lubbertz* gebruiker van 90 grazen. Rond 1555 was het totaal 100 grazen, waarvan 70 grazen in eigendom van *Balle Froma* en 30 grazen van *Ubele Tassema*. Deze laatste was gehuwd met *Luwe Froma*. Een zoon van *Ubele*, *Harmen Tassema*, was de opsteller van de oudst bekende clauwlijst van 1595. Hij woont in 1575 op de Ruigewaard, als op verzoek van zijn broer *Sicke* een heerd van 30 grazen wordt opgemeten, blijkbaar het bovengenoemde derde deel van Wywert Aykemaheerd⁵⁸. De weduwe van *Harmens* zoon *Ubele Tassema*, *Deetien Tiebbs* 'wonende up die Middelwaert', hertrouwde te Grijskerk op 25 aug. 1622 met *Gerryt Cornelys* († 1657), 'op *Froma* eigenerfde' en 23 jaar lang grietman⁵⁹. Met hem vinden we aansluiting op de clauwlijsten en dijkrol: in 1658 worden de erfgenamen van *Gerrit Cornelis* eigenaren en gebruikers van de tweede Wywert Aykemaheerd vermeld en dit blijkt de heerd te zijn die in 1732 en 1750 in eigendom van *Simon Joesten c.s.* was⁶⁰ en het noordelijke gedeelte van de oorspronkelijke Wywert Aykemaheerd uitmaakte. Dit moet de heerd zijn die in enkele van de clauwlijsten 'Wywert Aykema ander stede' genoemd wordt⁶¹. De boerderij was in 1832 volgens het kadastrale minuutplan al verdwenen. Ten noorden van de (eerste) Wywert Aykemaheerd (die we hieronder bespreken) lag echter vroeger een oude heemstede, die reeds in 1832 verdwenen was, wat vermoedelijk de locatie van de tweede Wywert Aykemaheerd is⁶².

Van het andere deel, 70 grazen groot, was halverwege de 16de eeuw eigenaar *Ballo Froma* (ca. 1513-1576) te Wirdum, die op grond van deze heerd en ommevang hoofdeling 'op de Middelrugewart' heet⁶³. De heerd op de Ruigewaard zal in het eind van de 16de eeuw door verkoop uit de familie *Froma* zijn geraakt⁶⁴. In 1612 wordt *Griete Evers* vermeld als eigenares van 'Wyert Aeyckema anders *Froma* genoemd'⁶⁵. Haar identiteit wordt duidelijk als zij in 1597 als *Griete Evererdus* 'wegen mijn man' mede een overeenkomst tot het leggen van een kadijk ten noorden van de Waarddijk ondertekent: Zij is dezelfde als

⁵⁵ Tj-169.

⁵⁶ F.A. Van Iddekinge, inv.nr. 95.

⁵⁷ H.J.K., inv.nr. 2573, pag. 97.

⁵⁸ Feenstra en Oudman, *Vergeten plattelandselite*, 469-473, met meer informatie over de *Tassema*'s.

⁵⁹ GDW, nr. 1857

⁶⁰ H.J.K., inv.nr. 2573, pag. 101; *Atlas der provincielanden*.

⁶¹ CVH 203, fol. 31v, HSQ 100, pag. 68.

⁶² Schetskaart van L.J. Noordhoff in het archief van de Heerdencommissie.

⁶³ GDW, nr. 492.

⁶⁴ Enig land bleef wel in bezit van *Froma*'s: op 3 juni 1621 wordt aan *Balles* kleindochter *Ode Froma*, toegescheiden 12 grazen op de Ruigewaard (F.A. Van Iddekinge, inv.nr. 165)

⁶⁵ Tj, 170.

Margareta Asschendorp († 1639), vrouw van *Fecko Everhardi d'Embda* († 1612) en dochter van *Hindrick Asschendorp* en *Johanna Luersema*. In 1658 wordt *Pieter Jacobs* als meier van de eerste Wywert Aykemaheerd genoemd en zo is de heerd met behulp van de dijkrol te localiseren. In 1732 is eigenaar *Jacob Iwema* en meier *Leewe Dirks*⁶⁶.

Vermoedelijk zijn *Luwe* en *Balle Froma* beiden kinderen van *Balle Froma*, wiens weduwe *Eiske* in 1516 vermeld wordt⁶⁷; *Luwe* zal uit een eerste huwelijk moeten stammen. Een van de kwartieren van de grafzerk van (de zoon) *Balle Froma* uit 1576 geeft het wapen *Aykema*, wellicht de familie van zijn grootmoeder. Het ligt daardoor voor de hand dat deze *Froma*'s in de vrouwelijke lijn nazaten zijn van of in elk geval verwant zijn aan de naamgever van de heerd. Een extra argument daarvoor is dat in 1516 een zekere *Wywert Pama* een deel van *Fromaheerd* te Niehove bezat⁶⁸. Wellicht was hij een neef, vernoemd naar een grootvader of oom *Wywert Aykema*, die dan in het derde kwart van de 15de eeuw leefde.

3/4. **Johan en Harmen Grijp**

Op deze heerd vallen twee rechten. In 1600, 1601 en 1608 is *Cornellis Dercks* meier en *Fecko Everhardi d'Embda* eigenaar van de heerd en de ommegangen, 'twee jaeren continue vallende op sijn saete landes'⁶⁹. In 1658 is mons. *Cremer* met consorten eigenaar en is hij samen met *Jan Willems* meier. In 1750 wordt de heerd 83 grazen groot genoemd⁷⁰. Met behulp van de dijkrol is de heerd te identificeren met de boerderij die tegenwoordig de naam 'Welkom' draagt. Over de boerderijen van de familie *Grijp* volgt hieronder meer.

5. **Take Aykema**

In 1602 zijn de heerd en ommegang eigendom van *Allert Feckens*, burger te Leeuwarden, en is *Jacob Symons* meier⁷¹. In 1658 is een zekere *Allard Pieter Jongestal* eigenaar en *Abel Clasen* meier. Ook deze heerd is zonder problemen te localiseren met gegevens van de dijkrol. In 1732 zijn *Focke Cornellis* en consorten eigenaren en is *Jacob Harms* meier⁷². Ook in 1750 zijn er verschillende eigenaren van 'Tako Aykema stede', onder wie *Grietje Fockes*, weduwe van *Sytte Fockes*⁷³.

Focko Aekumma verkoopt in 1495 een rente uit zijn heerd op de Ruigewaard, genaamd *Akummaheerd*, door hemzelf bewoond en gebruikt. In 1555 verkoopt *Take Aeykema* een rente uit zijn heerd te Grijpskerk, gebruikt door *Jacob Brandes*. Deze beide renten worden in 1596 uit 'Ayckema verkochte landen' afgelost⁷⁴. Dit moet eigenlijk wel de edele heerd *Take Aykema* zijn. De overige Aykemaheerden waren namelijk na 1596 nog in bezit van nazaten. Vermoedelijk is de heerd naar bovengenoemde *Take Aykema* (ca. 1500-na 1579) genoemd.

6. **Luel Aykema**

In 1603 en 1610 is jr. *Johan van Laer* eigenaar van 'Luyell Aeyckema plaetse'. Hij was een schoonzoon van *Luel Aykema* († ca. 1562). In 1570 is de heerd, groot 39 grazen, voor een derde deel eigendom van *Luels* zoon *Melle Aykema*⁷⁵. Deze *Melle* overleed kinderloos, waarna zijn deel op zijn zusters vererfd zal zijn en zo op de familie *Van Laer*. In 1603 wordt als meier vermeld *Claes Frericks*, 'nu *Claes Luitiens*' en in 1610 *Claes Luitiens*; in 1631 heet *Arent van Laer* eigenaar van de ommegang op 'Ayckema stede', waarmee blijkbaar *Luel Aykema* bedoeld is. Niet lang daarna is de heerd uit de familie geraakt. In 1652 wordt

⁶⁶ *Atlas der provincielanden*.

⁶⁷ G.A.G., R.F. 1446.15; zie ook: R.H. Alma, 'De Ommelander ridderschap (1496-1516)', *Virtus* 7-70, ald. 67-68; dez., 'Adel in het Westerkwartier', *Virtus* 12 (2005) 35-74, ald. 66-67.

⁶⁸ G.A.G., R.F. 1446.15. Zie verder: Feenstra en Oudman, *Vergeten plattelandselite*, 405.

⁶⁹ Tj, 166, 168.

⁷⁰ H.J.K., inv.nr. 2573, pag. 101.

⁷¹ Tj, 167.

⁷² *Atlas der provincielanden*.

⁷³ H.J.K., inv.nr. 2573, pag. 101.

⁷⁴ H.J.K., inv.nr. 1506.

⁷⁵ Arch. Holl. rekenkamer, inv.nr. 6, jan.-apr. 1570, fol. 39v.

Johan Splitloff erkend in zijn recht op de grietenij op ‘Claes Frericks heert’⁷⁶. Deze *Claes Frericks* moet dan al lang overleden zijn: al in 1570 wordt hij als gebruiker vermeld. In 1658 is de heer *Auwema* eigenaar van het land en zijn *jr. Asschendorps* erfgenamen eigenaren van de ommegang. Eén andere clauwlijst duidt de heerd aan als: ‘nu *Jan Thomas* plaats, nu *Former Tomas* meier, nu *Harke Wristers*’⁷⁷. Deze heerd moet dus in de 19de eeuw door *Harke Wristers* gebruikt zijn, net als de volgende. Vóór 1832 is Luel Aykema gesloopt. Een knecht die het land van deze boerderij vroeger bewerkte, meldt echter dat op één perceel bij het ploegen veel puin tevoorschijn kwam. Dat moet de locatie van Luel Aykema zijn⁷⁸.

7. **Sicko Aykema**

In 1611 is *jr. Lewe* eigenaar van ‘Sicke Aeyckemaheert’; meier is dan *Abel Pieters* en in 1653⁷⁹ en 1658 is *jr. Jochim Frans Ubbena* eigenaar en is *Abel Alberts* meier. Het lijkt erop dat dit land in de dijkrol rond 1590 op naam staat van *Pieter Alberts* op *Ubbena* land, wellicht de vader van *Abel Pieters*. Zoals bij de Sicko Aykemaheerd op de Westerwaard vermeld is, zijn deze *Ubbena’s* en *Lewe’s* vermoedelijk verwanten van de vroeg-16de-eeuwse *Sicke Aykema*, die de naamgever van de heerd zal zijn. Volgens de dijkrol behoort ook deze heerd in 1832 tot het land van *Harke Wristers*, tezamen met Luel Aykemaheerd.

Oosterwaard

1. **Johan Grijp**

In 1603 is deze heerd eigendom van *Evert van Asschendorp* c.s.; meier is dan *Symon Lywes Eebema*. In 1642 is *Evert van Asschendorp* eigenaar van de ommegang ‘op Herman Grijp’ (lees wel: Johan Grijp)⁸⁰. In 1658 zijn *jr. Asschendorps* kinderen eigenaren en is meier *Johannes Hoyts*; diens opvolgers zijn *Alke Folkerts* en *Rendert Willems*⁸¹, waarmee we aansluiting vinden op de dijkrol en de boerderij te localiseren is.

2. **Tjaert Holdinga**

Deze ommegang is genoemd naar *Tjaert (van) Holdinga*, schoonzoon van *Janke Unema* en *Tette Wibolsma* en zal daarom tot het erfgoed van laatstgenoemde behoren. In 1658 is rentmeester *Gerhard de Mepsche* eigenaar van de ommegang en is meier *Wyger Tjex*. Latere meiers zijn *Willem Oeges*, *Foektjen Willems*, resp. *Harm Gaukema*⁸¹. In 1750 is de student *Daniel Tjassens* eigenaar van de heerd ‘Tjeert Hollinge of Holdinga’, volgens aankomstbrief van 1698⁸². De huidige boerderij voert de naam Holdinga nog steeds.

3. **Grovestins**

Ook deze ommegang ontleent zijn naam aan een schoonzoon van *Tette Wibolsma*, *Idzert van Grovestins*, en zal van haar afkomstig zijn. In 1652 zijn eigenaren de heren *Van der Leyen* voor twee derde, *Asschendorp* voor een derde. Meier is dan *Luitien Pieters*⁸³. Deze laatste koopt het twee derde deel van *Van der Leyen* bij brandende kaars. Latere meiers zijn *Egbert Jans* en *Hindrik Siccama*⁸⁴. De huidige boerderij voert de naam Grovestins nog steeds.

4. **Menno Doema**

In 1600 is eigenaar *Johan Wicheringe* c.s.; *Johan* is, zoals we hierboven zagen, een kleinzoon van *Menne Doema*. Als meier van ‘Menno Doema heert lants’ wordt in 1600 en

⁷⁶ Tj, 168-170.

⁷⁷ DRR 2, pag. 94.

⁷⁸ Vriendelijke mededeling W. Kloppenburg, Niezijl. Aangegeven op de kaartjes op pag. 218-220.

⁷⁹ Tj, 170.

⁸⁰ Tj, 168, 171.

⁸¹ DRR 2, pag. 95.

⁸² H.J.K., inv.nr. 2573, pag. 105.

⁸³ Tj, 171.

⁸⁴ DRR 2, pag. 95.

1608 *Gerrit Martens* genoemd. In 1601 is echter *Brant Roeleffs* meier van ‘Menno Doema heert’ en dit lijkt juist te zijn⁸⁵. In de dijkrol vinden we namelijk zijn naam terug als dijkplichtige van land dat in 1658 ten laste van *Jacob Jans* op de dijck valt. Deze laatste vinden we in 1658 als meier van Menno Doemaheerd vermeld. De dijkrol vermeldt *Gerrit Martens* daarentegen als gebruiker van de westerplaats op Matenes lant (zie hieronder). Al met al moeten we Menno Doemaheerd identificeren met de boerderij tegen de Oosterwaarddijk in het uiterste oosten van de Ruigewaard; wellicht wijst de foutieve vermelding van *Gerrit Martens* in de clauwboeken erop dat de westelijkste strook land van Menno Doemaheerd in de loop van de 16de eeuw is afgesplitst en bij Matenesse is gevoegd.

5. **Matenesse of Schaginga**

6. **Noch Matenesse**

De naam Matenesse is ontleend aan een derde schoonzoon van *Janke Unema* en *Tette Wibolsma*, *Johan van Mathenesse*. De dijkrol geeft rond 1590 twee meiers op Matenes lant: *Willem Pieters* en *Gerrit Martens*. De heerd van *Willem* heet in 1766 de ‘westerplaats’ en die van *Gerrit* de ‘oosterplaats’, beide dan met dezelfde gebruiker. In 1601 spreekt *Evert van Asschendorp* het recht aan, vallende ‘op sijn saete landes de hij selfs gebruicket en in eegendoem toekomt, genoemt van oldesheer Jancke Tunima, daer nae Matenes heert en *olde Peter Willems* mannich jaeren meyerwijse gebruicket heeft’. Dit zal dus de westerplaats betreffen. In 1631 heet een van beide heerden ‘Wybetsma’ en wordt deze gebruikt door *Wybe Coenes*. De naam Wybesma blijkt in later jaren op beide ommegangen betrekking te hebben. In 1654 en 1655 worden beide *Reyt Wybesmaheert* genoemd⁸⁶, maar waar de voornaam *Reyt* op gebaseerd is, is onduidelijk.

Meier is in 1658 *Valck Everhardi*, volgens de dijkrol gebruiker van de westerplaats. In de clauwlijsten worden geen meiers van de oosterplaats genoemd. De conclusie moet dan ook luiden dat de oorspronkelijke heerd twee ommegangen telde, die na de splitsing in twee bedrijven in de 16de eeuw niet over beide heerden verdeeld zijn, zoals we bij andere ommegangen zagen. Er kan dus niet zonder meer gesteld worden dat de naam ‘Schaginga’ of ‘Schadinga’ betrekking heeft op de oosterplaats. De betekenis van die aanduiding, die ik nergens anders dan in clauwlijsten aantrof, blijft vooralsnog onduidelijk. Tegenwoordig draagt een boerderij bij de Waarddijk deze naam, maar dat is een later verzinsel.

De constatering dat de beide ommegangen Matenesse op één heerd vallen en wel de westerplaats, is van belang omdat daarmee ook de in 1522 vermelde ‘hooftmans wooninge’ van *Janke Unema*’s vrouw, *Tette Wibolsma*, eenduidig te localiseren is⁸⁷. De 16de-eeuwse *Johan van Mathenesse* noemt zich naar dit huis ook ‘van Wybisma’. Op de plek van de huidige boerderij zal dus 400 à 500 jaar geleden een steenhuis of borg gestaan hebben.

7/8. **Johan en Harmen Grijp**

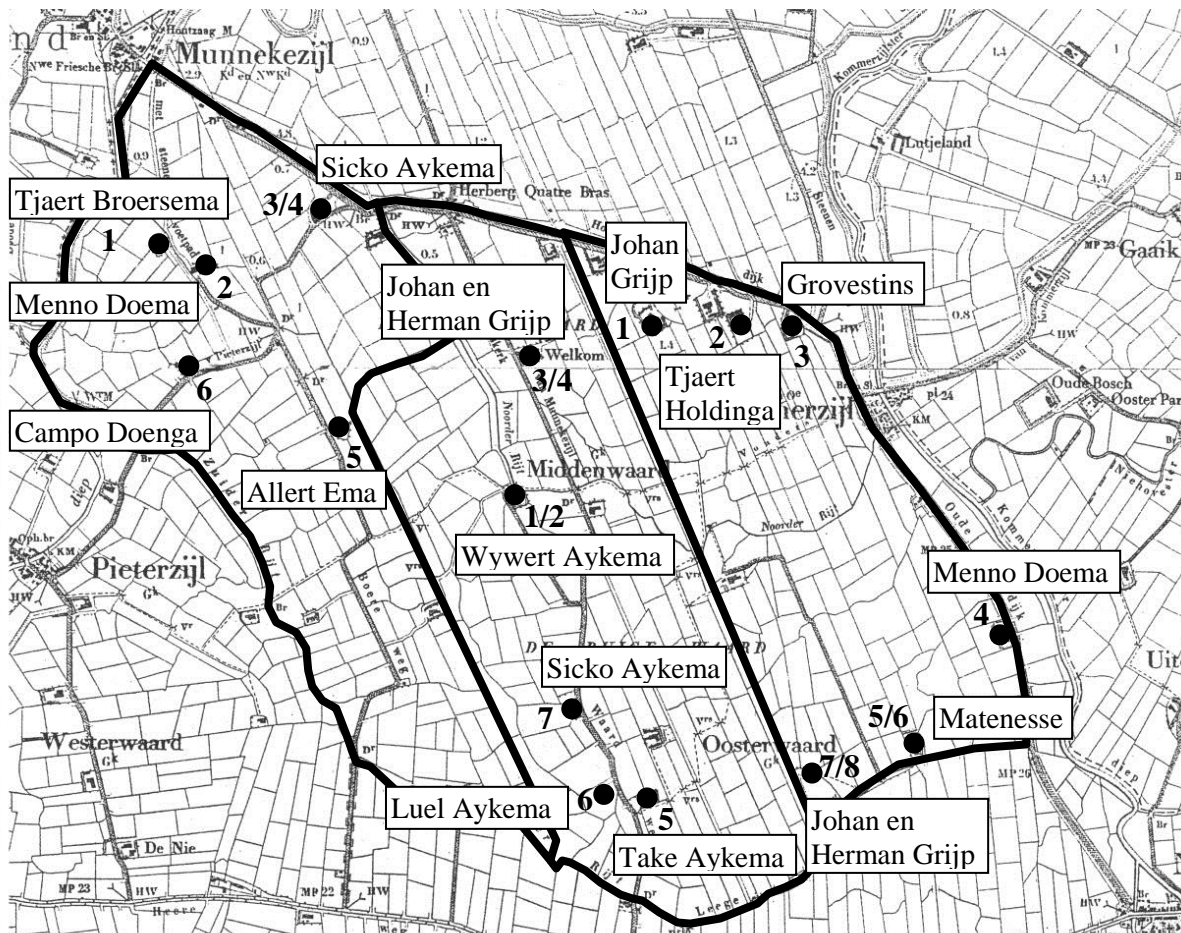
Volgens clauwlijsten is in 1658 *Bront Ofkes* meier van de heerd en zijn de kinderen van *Everhardus van Asschendorp* eigenaren. Uit de dijkrol blijkt dat op zijn naam twee dijkpanden stonden: ca. 1590 het land van *Claes Brandts* en dat van *Schelte Jacobs* ‘op *Asschendorps* landt’. Beide staan rond 1651 op naam van *Bront Ofkes* en *Frerick Olgers*. Uit het overzicht van de vonders op de Ruigewaard blijkt dat *Bront* de zuidelijkste van de twee boerderijen gebruikt en *Frerick* de noordelijke⁸⁸. Volgens het kadastrale minuutplan van 1832 verlopen de grenzen van het land van de noordelijke boerderij heel grillig. Blijkbaar waren de heerden oorspronkelijk regelmatig van vorm en is in de eerste helft van de 17de eeuw een en ander herschikt. De conclusie is dat de oorspronkelijke heerd waarop de beide ommegangen Johan en Harmen Grijp rustten, de zuidelijke boerderij was.

⁸⁵ Tj, 166-168.

⁸⁶ Tj, 167, 169, 171.

⁸⁷ Benninge, ‘Chronickel’, 341 en 380.

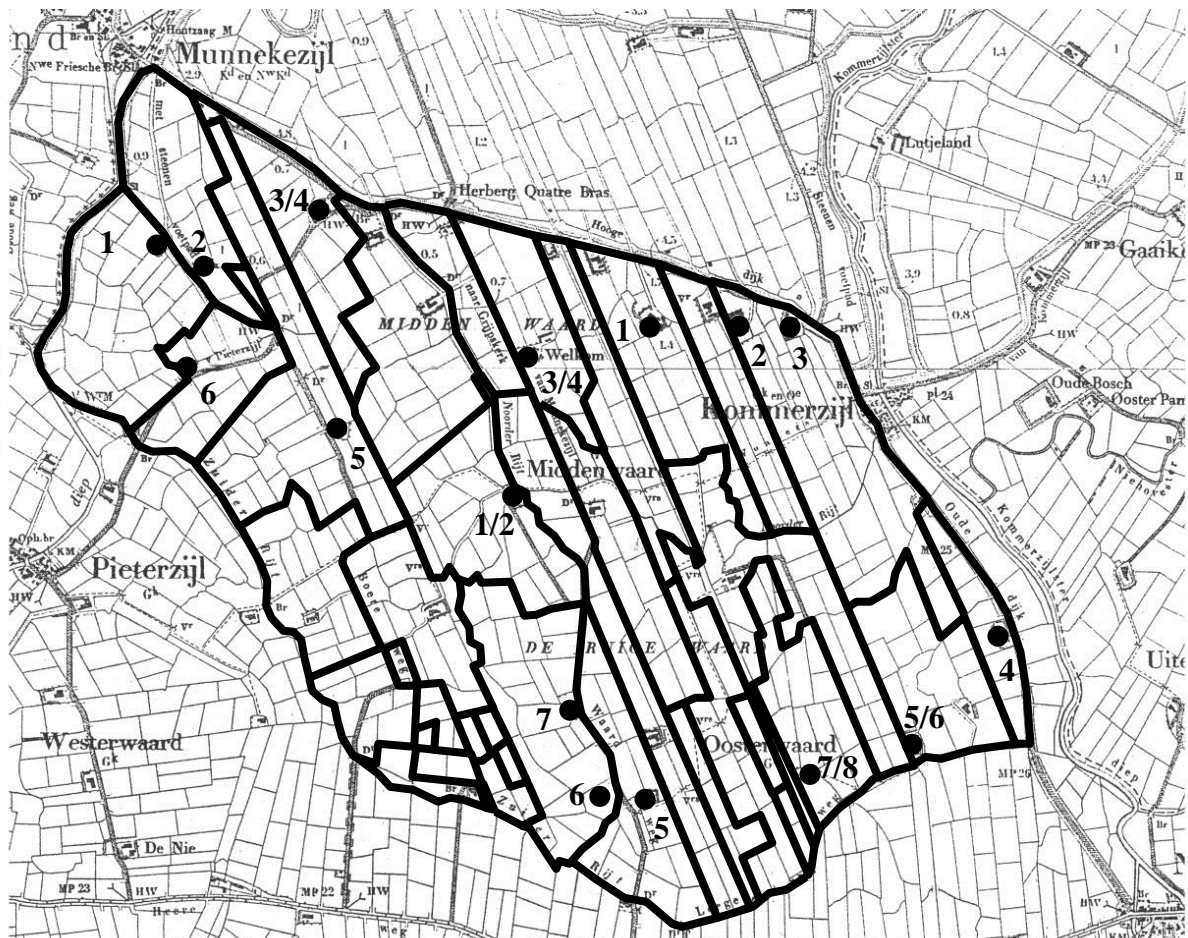
⁸⁸ DRR 1, fol. 20r e.v.

Laat-middeleeuwse verhoudingen in de Ruigewaard

Nu de edele heerden alle exact gelocaliseerd zijn, vooral dankzij de dijkrol, kunnen we de resultaten op een kaart afbeelden. Op deze kaart is het binnendijkse gebied van de Ruigewaard aangegeven, met de grenzen van de drie Waarden en de gelocaliseerde edele heerden. De heerden liggen inderdaad naar zonsomgang, zoals *Harmen Tassema* in 1595 al constateerde.

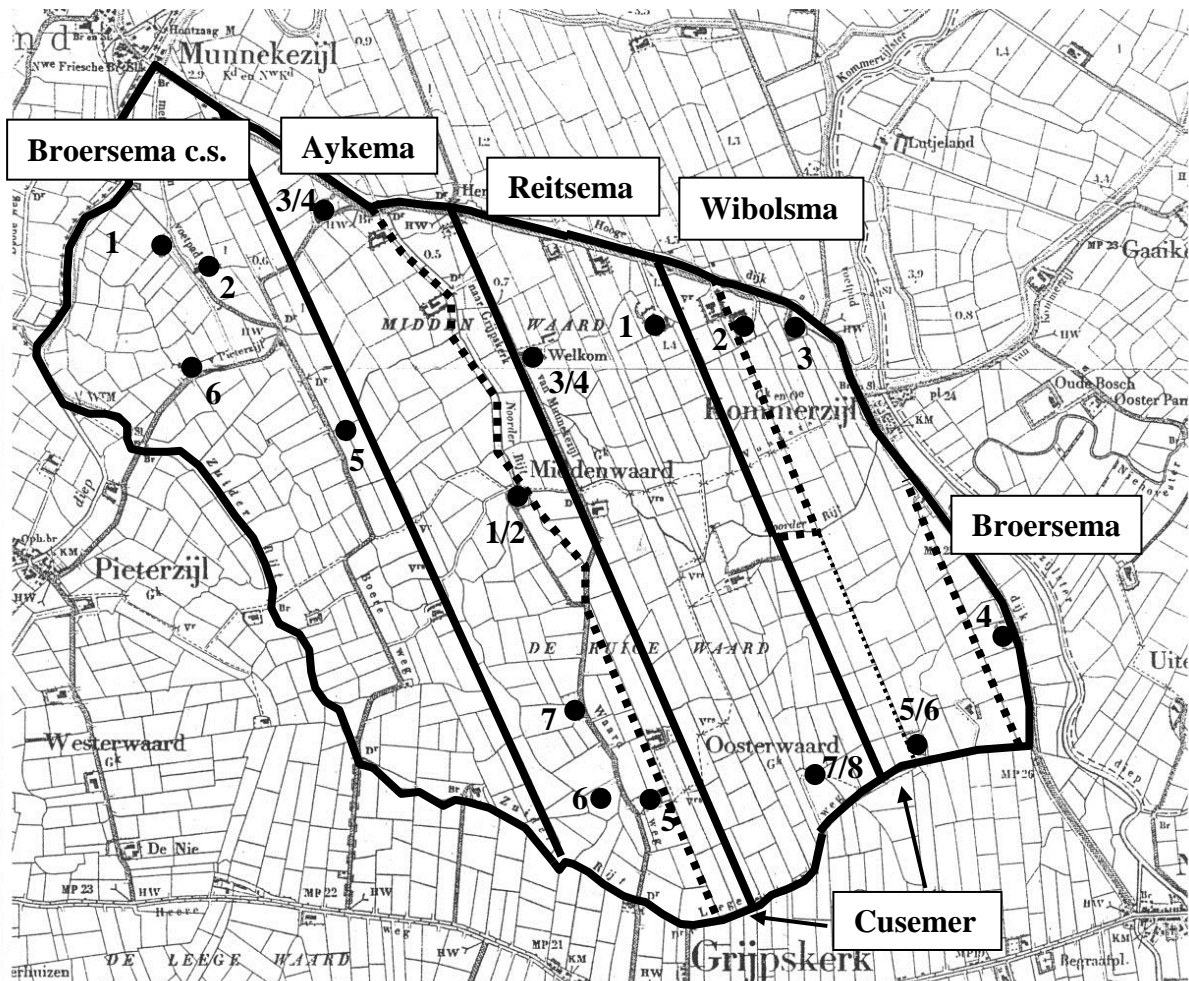
Een van de boeiendste aspecten van de Ruigewaard is dat men bij de indijking een groot oppervlak nieuw land in te richten had, waarbij men de instelling van de rechterlijke organisatie van de grond af op kon bouwen naar de inzichten van die tijd. In de organisatie van de Ruigewaard weerspiegelen zich daarom de ideeën hoe een rechtstoel in het begin van de 15de eeuw er idealiter uit zou moeten zien. Men koos, in vergelijking met het omliggende gebied, voor drie even grote, vrij kleine rechtstoelen. Hoewel de rechten persoonlijk aan de voornaamste opdrachtgevers voor de bedijking toekwamen, werden ze op heerden gelegd, zoals op dat moment gebruikelijk was. Over de grootte van de oorspronkelijke heerden zijn we onvolledig ingelicht, maar uit het voorgaande blijkt al dat het aantal rechten af zal hebben gehangen van de oppervlakte van de landerijen. De dubbele ommegangen Sisko en Wywert Aykema, Matenesse en Johan en Herman Grijp lijken inderdaad op omvangrijke heerden te rusten. Verder blijken de kloosterboerderijen van Cusemer geen edele heerden, zoals het in de 15de eeuw gebruikelijk is om kloosters geen aandeel in de rechtsomgang te geven.

Beter zicht op de eigendoms- en verkavelingsstructuur in de vroege 15de eeuw kunnen we krijgen als we de kadastrale informatie van de eigenaars/meiers rond 1830 op een kaart weergeven. Op deze kaart hebben we ook de gelocaliseerde edele heerden aangegeven. De grenzen zijn vóór 1830 natuurlijk hier en daar door splitsing, samenvoeging en vervreemding van percelen land gewijzigd, maar in grote lijnen geeft de kaart wel een indruk van de laat-middeleeuwse situatie.

Opvallend zijn vooral de eigendomsgrenzen die in de richting noordnoordwest-zuidzuidoost doorlopen. Vrijwel zonder uitzondering betreft het grenzen die we op grond van de gereconstrueerde edele heerden en andere informatie in de 15de eeuw kunnen dateren. Dat blijkt wanneer we de namen van de edele heerden met elkaar vergelijken. Zo blijken de Aykemaheerden alle in één strook van de Ruigewaard te liggen, net als de Grijpheerden en de heerden die van *Tette Wibolsma* afkomstig zijn. Ook de naast elkaar gelegen heerden Tjaert Broersema en Menno Doema zullen teruggaan op één eigenaar, daar de familie *Doema* een tak van de *Broersema*'s vormde⁸⁹. Deze gegevens geven een verdeling van de Ruigewaard in vier ongeveer gelijke stroken. De meest westelijke wordt in het noorden gedomineerd door de familie *Broersema*; ten zuiden daarvan liggen de edele heerden van *Campe Doenga* en *Allert Ema*. Verder in het zuiden vinden we verschillende kleinere, niet-edele heerden.

⁸⁹ Alma, 'Adel in het Westerkwartier', 60-63.

De tweede strook blijkt in handen van de familie *Aykema*. Een smalle strook hiervan in het oosten is land van het klooster Cusemer. De derde strook betreft hoofdzakelijk de Grijpheerden. Het betreft hier ongetwijfeld land dat vóór het midden van de 15de eeuw bezit was van de familie *Reitsema*, waarover we hieronder nog te spreken komen. De zuidwesthoek van deze strook was wellicht in handen van een aantal kleinere landeigenaren; hier treffen we ook geen edele heerden aan. De vierde en laatste strook betreft de heerden die stammen van *Tette Wibolsma*, behalve de oostelijkste boerderij, Menno Doema, die vermoedelijk van de familie *Broersema* afkomstig is. Ook van dit gebied is een smalle strook in het westen van het klooster Cusemer. Of dit land zich oorspronkelijk tot in het zuiden uitstrekte, is onzeker.

De verdeling van de Waardsterpolder

Het eerste bericht dat we vernemen dat mogelijk op de Ruigewaard betrekking heeft dateert van 13 juni 1445 wanneer door de westerwarf een uitspraak gedaan wordt tussen *Bruen Broersema* aan de ene zijde en *Here Reytsema* en *Ile Aeykema* aan de andere zijde, dat *Here* en *Ile* aan *Bruen* zullen uitwijzen ‘een verendeel van Ykema uterdijc’ tenzij zij kunnen bewijzen dat *Bruen* op minder recht heeft⁹⁰. Dit is blijkbaar

⁹⁰ Feith, *Warfsconstitutiën*, 18.

niet gelukt, want op 16 jan. 1446 wordt aan *Here* en *Ile* opgelegd dat zij *Bruen* in het bezit van het land en de gederfde huurpenningen daarvan moeten stellen⁹¹.

Het is op het eerste gezicht onduidelijk welk gebied met ‘Ykema uterdijk’ bedoeld is. Het ligt voor de hand om te denken aan buitendijks gebied ten westen van Ikum (ten noordwesten van Niehove), maar de namen van de partijen wijzen eerder op de Ruigewaard dan op Humsterland en de aard van de zaak lijkt dat te bevestigen. Als we namelijk naar de reconstructie van de oorspronkelijke eigendomsverhoudingen van de Ruigewaard kijken, dan beslaat het gedeelte van Broersema inderdaad ongeveer een kwart van het totale oppervlak. Het lijkt er daarom op dat het hier gaat om het gebied ten noorden van de Waarddijk, tegenwoordig Waardsterpolder genaamd, welk gebied blijkbaar verdeeld is naar rato van het binnendijkse land. Dat dat reden tot strijd gaf, is niet verwonderlijk als we naar de kaart kijken. Het kwart deel van de Ruigewaard dat volgens onze reconstructie aan *Broersema* c.s. toekomt, grensde namelijk nauwelijks aan de Waarddijk, waardoor *Aykema* en *Reitsema* blijkbaar gepoogd hebben om de *Broersema* c.s. de uiterdijkslanden te onthouden. Met het vonnis werd bereikt dat de verdeling niet op grond van de lengte van de aangrenzende dijk, maar op grond van de omvang van de binnendijkse landen werd gemaakt. Hiermee hebben we aannemelijk gemaakt dat dit ordel op de Waardsterpolder betrekking heeft. We kunnen in elk geval concluderen dat de Ruigewaard vóór 1445 bedijkt zal zijn en vermoedelijk kort vóór dat jaar, omdat direct na de voltooiing van de dijk de problemen over de eigendom van de buitendijkse landen te verwachten zijn.

Als vervolg op deze kwestie is het volgende westerwarfsordel van 5 mei 1446 te beschouwen. Op die datum wordt een uitspraak gedaan tussen *Bruun Broersma* en *Folkert Edema* en de ‘wester eren’ aan de ene zijde en *Bout Ewarsumme* en *Garbet Kennen* *zoen* en de ‘eren van de oesterdeel van de Waerde’ aan de andere zijde. Beide partijen wordt opgelegd dat zij op 17 mei aan eenieder ‘zijn part’ zullen toescheiden⁹². Er wordt niet gezegd waarom het eigenlijk gaat, noch is bekend wat men met ‘eren’ bedoelde. De genoemde personen zijn duidelijk niet de grootste landeigenaren van de Ruigewaard. Bezien we de kaart van 1832, dan blijkt het westelijke kwart van de Ruigewaard en het land direct ten noorden van Grijskerk betrekkelijk veel verschillende eigenaren te tellen. Het is daarom mogelijk dat het ging om de scheiding van resterende delen van de Ruigewaard die nog in gemeenschappelijk eigendom waren. Wellicht dat bij deze verdeling pas definitief aan *Bruen Broersema* de edele heerden toegescheiden zijn die later de namen Tjaert Broersema en Menno Doema droegen en aan *Folkert Edema* de latere Allert Emaheerd. Omdat dit ordel van 5 mei 1446 vrij snel volgt op de vorige ordelen van 13 juni 1445 en 16 jan. 1446 is het wellicht waarschijnlijker dat het gaat om de verdeling van het kwart van de uiterdijkslanden, dat in de vorige ordelen aan *Bruen* toegescheiden was. *Bruen Broersema* trad dan in die ordelen op namens de andere ‘eren’, een aantal kleinere landeigenaren. Een derde warfsordel betreft een zaak tussen de abt van Dokkum, namens het klooster Cusemer, aan de ene kant en *Yla Aeykama* en *Take Usens* aan de andere zijde. Op 21 sept. 1449 spreekt de warf uit dat de partijen zoveel uiterdijk zullen hebben ‘als nae

⁹¹ Ibid., 25.

⁹² Ibid., 26.

bilope des inlandes', tenzij partijen kunnen bewijzen dat zij recht op meer hebben⁹³. Bekijken we de kaart met de gereconstrueerde eigendomsverhoudingen, dan zien we dat het klooster Cusemer smalle stroken bezit in de kwarten die we aan *Aykema* en *Wibolsma* hebben toegeschreven. Dat maakt het waarschijnlijk dat we in *Take Usens* een rechtsvoorganger van *Tette Wibolsma* moeten zien. De naam *Usens* trof ik verder nooit aan, maar de voornaam *Take* wel. Opvallend is dat rond 1500 twee broers *Take* en *Dee Aykema* voorkomen, die ook de naam *Wibesma* voeren. Volgens de grafzerk van *Tettes* echtgenoot was haar moeder een dochter van een echtpaar *Aykema-Gaykinga*⁹⁴. De familieverhoudingen zijn nog onduidelijk, maar het lijkt erop dat het aandeel van *Tette Wibolsma* een relatie met de familie *Aykema* heeft.

De verdeling van de aandelen in de Waardsterpolder is interessant omdat het de door ons gereconstrueerde eigendomsverhoudingen lijkt te bevestigen en omdat we een aantal personen met name leren kennen die in de jaren 1445-1450 over deze eigendommen beschikken: van oost naar west *Bruen Broersema*, *Folkert Edema*, *Ile Aykema*, *Here Reitsema* en *Take Usens*. Van *Bout Ewersma* en *Garbet Kennens* kan ik nog niet zeggen waar hun goederen in de oostelijke helft van de Ruigewaard gesitueerd zijn⁹⁵.

Reitsema en Grijp

De familie *Reitsema* verdient nog bijzondere aandacht. Niet alleen is zij de naamgever van de Reitsemaborg te Grijpskerk, maar ook leverde zij halverwege de 15de eeuw de basis waarop de latere hoofdelingen te Grijpskerk hun positie uitbouwden. *Here Reitsema* moet een van de belangrijkste betrokkenen bij de indijking van de Ruigewaard geweest zijn. In een ordel uit 1448 wordt hij nog met *Yne* en *Rixt Reitsema* vermeld in verband met een vechtpartij met een aantal personen uit de omgeving van Niekerk en Noordhorn⁹⁶. Vóór 1445 en na 1448 vond ik geen leden van deze familie vermeld⁹⁷. Wel komt in het begin van de 16de eeuw een '*Garmt Reysssema yn Gryppsskapelle*' voor⁹⁸, blijkbaar dezelfde als '*Gharmt Heddema tho Grypsekapelle*' die in dezelfde bron genoemd wordt⁹⁹, en als *Garbet Heddema*, vermeld in de jaren 1527-1542¹⁰⁰. Op 10 nov. 1536 is sprake van een halve heerd van *Gerbrandt Heddema* (zoon van *Rempt Heddema*) en *Alijdt*, ehel., waarvan *Claes Clandt* en *Schelte Scheltema* de andere helft

⁹³ H.J.K., inv.nr. 1, pag. 161. Dit ordel is doorgehaald; een andere versie, vrijwel gelijklopend (Ibid., pag. 162), geeft de spelling *Ylo Aekum* en *Taeko Usens* (Feith, *Warfsconstitutiën*, 48).

⁹⁴ Afgebeeld tegenover de titelpagina in *Virtus. Jaarboek voor adelsgeschiedenis* 12 (2005). Zie: Alma, 'Adel in het Westerkwartier', 74: *Wibolsma*, *Aykema*, *Bruninge(?)* en *Gaykinga*.

⁹⁵ In 1492 bezitten *Ilo Ywersma* en zijn zoon *Bowt* een heerd land te Westerdijken (Arch. Armhuiszittendgasthuis, inv.nr. 585), maar een relatie van de familie *Iwersma* met de Ruigewaard vond ik niet.

⁹⁶ Dit ordel is niet gedateerd. In het oorspronkelijke handschrift (H.J.K., inv.nr. 1, pag. 160) wordt het op één bladzijde direct vóór een aantekening over de warf van 21 jan. 1448 vermeld, zodat het waarschijnlijk op dezelfde datum of een iets eerdere warf betrekking heeft. Zie ook: Feenstra en Oudman, *Vergeeten plattelandselite*, 304; H. Feenstra, 'Vetes in Langewold', *Virtus* 7 (2000) 33-39.

⁹⁷ Alma, 'Adel in het Westerkwartier', 72-73.

⁹⁸ Nieders. S.A. Münster, Mss. VII, 2311, fol. 53r en 55v.

⁹⁹ Ibidem, fol. 146r.

¹⁰⁰ Feenstra en Oudman, *Vergeeten plattelandselite*, 304-306.

bezitten, gebruikt door *Wycher Hiddynck*¹⁰¹. *Claes* en *Schelte* zijn gehuwd met twee zusters, *Anna* resp. *Ursel Harkema*, dochters van *Here Harkema*¹⁰². *Claes Clant* heet in 1541 hoofdeling te Grijpskerk¹⁰³. De voornaam van *Here Harkema* zou ontleend kunnen zijn aan de genoemde *Here Reitsema* in welk geval de *Harkema*-goederen op hem terug kunnen gaan. De gedeelde eigendom van *Gerbrandt*, *Claes* en *Schelte* is dan een aanwijzing dat eerstgenoemde ook tot de nazaten van dat geslacht behoorde en daar zijn alias aan ontleende. Welke heerd het betrof in de akte van 1536, vond ik niet. Het lijkt in elk geval geen edele heerd geweest te zijn¹⁰⁴. De gebruiker van de heerd in 1536, *Wicher Hiddinge*, was tevens gebruiker van een heerd van 22 grazen, eigendom van *Bauwe Cater* en ongetwijfeld uit oud *Reitsema*-bezit¹⁰⁵.

Na 1448 verdwijnt de familie *Reitsema* even plotseling als zij in 1445 verschenen zijn. Hun naam blijft alleen voortleven in de borg van die naam. De voornaamste rechtsopvolgers zijn de gebroeders *Johan* en *Harmen Grijp*, afkomstig uit de stad Groningen, wier namen de rechtsomgangingen op de Ruigewaard dragen die van de familie *Reitsema* afkomstig zijn. Deze broers waren zonen van *jonge Claes Grijp*, die in 1457 voor het laatst wordt vermeld. De gevelsteen van de kerk te Grijpskerk maakt melding van de stichting van dat gebouw door een *Claes Grijp*¹⁰⁶. Als de naam van deze stichter klopt (en er is geen reden gevonden om daaraan te twifelen), dan moet hij wel identiek zijn aan *jonge Claes Grijp*, waarmee de vraag die Formsma vijftig jaar geleden stelde beantwoord zou zijn¹⁰⁷. In de jaren 1445-1448 zijn de *Reitsema*'s zelf immers nog prominent aanwezig te midden van de eigenerfden van de Ruigewaard. Blijkbaar heeft *Claes* de eigendommen van de familie *Reitsema* omstreeks 1450 in handen gekregen en enkele jaren later het initiatief genomen om een kapel op te richten naast zijn pas verworven *Reitsema*-heerd. Of hij de *Reitsema*-goederen door koop of vererving verkregen heeft, is niet zeker, maar koop lijkt waarschijnlijker, omdat we in de familie *Grijp* geen van de voornamen van de *Reitsema*'s aantreffen of überhaupt voornamen die op een Ommelander verwantschap wijzen. Ongeveer vijftig jaar later zal de Grijpskapel uitgebouwd zijn tot kerk, die de naam aan de nieuwe parochie gaf: Grijpskerk¹⁰⁸.

In de 16de eeuw, na het uitsterven van het geslacht *Grijp*, vererven de Ruigewaardster goederen op de families *Valcke* (onder de naam *Falck* nog steeds behorend tot de Nederlandse adel) en *Cater*. *These Cater* en na hem zijn schoonzoon, de Friese *Joest van Burmannia* en diens nageslacht, voeren de titel hoofdeling te Grijpskerk. Aan het

¹⁰¹ R.v.R., inv.nr. 498.

¹⁰² Alma, 'Adel in het Westerkwartier', 68-69.

¹⁰³ H.J.K., inv.nr. 40.

¹⁰⁴ Misschien is de heerd van 1536 later geheel in handen van *Claes Clant* en zijn vrouw gekomen: op 30 april 1552 verkopen *Claus Klantt* en juffer *Anna*, echtelieden, een rente uit hun landen, binnen en buitendijks op de Ruigewaard, gebruikt door *Roloff Meus* (H.J.K., inv.nr. 217). *Roeleff Meuwes* gebruikt in 1540 21 grazen binnendijks land.

¹⁰⁵ Blijkbaar zijn het twee verschillende heerden. In totaal gebruikte *Wicher* in 1540 30 grazen land.

¹⁰⁶ GDW, nr. 1841 en 1842.

¹⁰⁷ W.J. Formsma, 'Wie was Nicolaas Grijp?', *Groningen* 1 (1958/1959) 33-35.

¹⁰⁸ Bij de recente restauratie van de kerk zijn nog geen sporen aangetroffen van de kapel die de voorganger van het huidige gebouw moet zijn geweest (vriendelijke mededeling ir. K. Holstein).

eind van die eeuw werd de borg Reitsema gekocht door *Ursula Canter*, weduwe *Van Asschendorp*¹⁰⁹. De stad-Groninger familie *Van Asschendorp* was in de 16de eeuw opgekomen en verwierf veel goederen en rechten op de Ruigewaard. *Ursula*'s zonen *Joachim* en *Everhard* werden rond 1605 door koning Jacobus I van Engeland in de adelstand verheven. *Everhard* huwde een dochter van *Johan Rengers ten Post* en bouwde zijn positie als dorpsheer van Grijpskerk verder uit. In dat licht past dat hij in 1612 op gevelstenen in de kerk de stichter *Claes Grijp*, als 'eedel' en 'nobilissimus' aanduidt. De verhoogde status van zijn rechtsvoorganger straalde ook op hem af, ook al had de stichting niet tot gevolg gehad dat hij over speciale collatierechten beschikte.

Conclusie

Dankzij de dijkrol was het mogelijk de locatie van de edele heerden op de Ruigewaard grotendeels te reconstrueren. Deze reconstructie maakte het mogelijk in grote lijnen de eigendomsverhoudingen in kaart te brengen en hieraan de namen van de personen die voor de indijking verantwoordelijk waren te koppelen. Hoe de onderneming precies ter hand genomen werd, is nog niet duidelijk. We mogen aannemen dat de verdeling van de Ruigewaard geschied is op grond van de omvang van de binnendijkse eigendommen en de bereidheid om in het bedijkingsproject te investeren. Opvallend is dat bijna alle families die voor de indijking verantwoordelijk waren, en hun rechtsopvolgers in de 16de eeuw tot de adel behoorden. Men zou kunnen denken dat zij hun positie dankten aan de rijkdom die de bedijking hen opleverden, maar in het geval van de families *Broersema*, *Doema*, *Froma*, *Cater*, *Van Burmannia*, *Valcke*, *Wibolsma* en *Unema* is dat niet uitsluitend het geval. Zij waren vanouds al elders gegoed en waren hoofdelingen in andere gebieden. Ten aanzien van de familie *Aykema* is dat niet met zekerheid uit te maken, maar het lijkt minder waarschijnlijk. Ook zij beschikten over goederen en rechten in het oude land van Grijpskerk, Sebaldeburen Beneden.

Over de eigendoms- en machtsverhoudingen in het binnendijkse land van Sebaldeburen Beneden in het begin van de 15de eeuw zijn we nauwelijks ingelicht. De clauwlijsten van Westerdeel-Langewold gaan niet verder terug dan de 16de eeuw. Het is wel duidelijk dat niet alle landeigenaren aan de bedijking deelnamen. Of we met *Reitsema* en de zijnen enkel te maken hebben met een aantal initiatiefrijke ondernemers of met de gevestigde lokale adellijke grootgrondbezitters, is nog niet te zeggen. Gezien de latere posities van de betreffende families lijkt het laatste niet onwaarschijnlijk.

Verder hebben we de vermoedelijke initiatiefnemer tot de stichting van de Grijpskapel en naamgever van Grijpskerk kunnen aanwijzen: *jonge Claes Grijp* († ca. 1457?).

Ten slotte blijkt de rechterlijke organisatie van de Ruigewaard een weerspiegeling van de ideeën hoe men halverwege de 15de eeuw dacht over de verhouding tussen macht en land en dat op een nieuw ontgonnen gebied toepaste. De Ruigewaard is daardoor een historisch bijzonder interessant gebied. Ondanks dat de herinrichting de laatste jaren veel heeft bedorven van het oorspronkelijke landschap, zijn er nog altijd veel sporen die de 15de-eeuwse ontstaansgeschiedenis zichtbaar maken. Hopelijk zullen de beleidsmakers hier in de toekomst meer rekening mee houden.

¹⁰⁹ *OBS*, 144.

Bijlage. Genealogie Grijp

Als wapen van de familie *Grijp* geeft Van Solkema: in zilver een gouden griffioen met uitgestoken tong; helmteken de uitkomende griffioen van het schild¹¹⁰. Een later rouwbord te Dalfsen geeft afwijkende kleuren: in zilver een zwarte griffioen¹¹¹. Mogelijk geeft Van Solkema de oorspronkelijke kleuren en zijn die, omdat die heraldisch incorrect werden bevonden (metaal op metaal is niet toegestaan), aangepast, zoals wel vaker gebeurde.

- I. **Claes Grijp**, lid van het brouwersgilde 1424 (wonend in de Utingekluft¹¹²), verkrijgt het gildrecht 1434, olderman van het brouwersgilde (1436), hoofdman (1440, 1441), † waarschijnlijk vóór 1448, tr. waarschijnlijk **Fosse N.N.**, † waarschijnlijk vóór 1454.

Dat *Claes Grijp* gehuwd was met *Fosse*, is nog onzeker. Chronologisch past een en ander goed en we kunnen de meeste 15de-eeuwse personen met de naam *Grijp* daardoor verantwoord aan elkaar koppelen, zodat ik vooralsnog van de hier gegeven filiaties uitga met alle onzekerheid van dien. Zeker is wel dat *Fosse* een zoon *Johan* had, denkelijk de *Johan Grijp* die in 1434 en 1436 vermeld wordt.

Op 20 jan. 1454 verklaren de voogden van het Heilige-Geestgasthuis een groot pond was schuldig te zijn, dat *Fosse Grijs* bij testament aan het gasthuis vermaakt had om te branden op het Maria-altaar¹¹³. Hieruit lijkt te volgen dat *Fosse* op dat moment reeds overleden is. Op 29 apr. 1454 wordt echter *Fosse Grijs* huis (zonder ‘zalige’ o.i.d.) aan de noordzijde van de Vismarkt vermeld¹¹⁴. Helemaal zeker is dus niet of *Fosse* vóór 1454 overleed.

Op 23 aug. 1535 schenken *Willem Holke* de backer en *Gese*, echtelieden, aan de priesters van St.-Maartens- en St.-Walburgkerk renten waarvoor deze laatsten memories zullen houden voor *Heyle Rengers* (= *Heile Wigboldes*, vrouw van *Johan Rengers Schaffer*), haar ouders, zal. *mr. Henrick (ter Bruggen)* en zijn ouders, en *Fosse Grijs* en haar zoon *Johan*¹¹⁵.

Kinderen, waarschijnlijk:

1. **Jonge Claes Grijp**, volgt II.
2. **Johan Grijp**, verkrijgt het gildrecht 1434 (wonend in de Akluft), lid van het brouwersgilde 1436 (olderman is in dat jaar zijn vermoedelijke broer, *jonge Claes Grijp*), † vóór 1535.

Wellicht is hij vader van:

- a. *Mr. Claes (Nicolaus) Grijp*, geb. ca. 1445/1450, stud. Keulen 4 juni 1468¹¹⁶, wellicht ook stud. Ferrara 1477, 1479¹¹⁷, priester van het St.-Jozefaltaar in de Akerk (1482, 1483), lid broederschap der Kalenden¹¹⁸.

¹¹⁰ R.H. Alma, ‘Conscriptio nobilium Groningensium’, *Gruoninga* 48 (2003) 82-110, ald. 94, 98.

¹¹¹ P.B. Friesland, Hs. Doys, I, pag. 571, kwartieren Van den Clooster-Valcke. Aan moederszijde: *Valcke, Lellens, Ompteda, Kater, Ompteda, Jarghes, Grijp, Isselmuden*.

¹¹² De Utingekluft was het meest westelijke stadsdeel van Groningen, later deel van de Akluft.

¹¹³ Arch. Heilige-Geestgasthuis, inv.nr. 116, reg. 115.

¹¹⁴ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 16, reg. 153.

¹¹⁵ *Ibid.*, inv.nr. 388, reg. 755.

¹¹⁶ S. Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, bijlage, nr 6168: 14 juni 1469 det, 1 sept. 1468 stud. decr, 20 sept. 1471 bac. decr.

¹¹⁷ Formsma, ‘Wie was Nicolaas Grijp’, 35.

¹¹⁸ Arch. Broederschap der Kalenden, inv.nr. 1.

In 1483 wordt hij genoemd als priester in de Akerk en neef van *Claes Grijp*, de vader van *Johan* en *Herman Grijp* (zie hieronder); de precieze relatie wordt echter niet vermeld. Op 8 okt. 1482 is hij getuige bij het testament van zijn neef *Johan Grijp*. Formsma noemt hem als priester van de Akerk tussen 1480 en 1503.

II. **Jonge Claes Grijp**, lid van het brouwersgilde 1424 (wonend in Utingekluft), verkrijgt het gildrecht 1433 (wonend in Akluft), olderman (1436), hoofdman (1442-1444, 1447-1454, 1456, 1457), † vóór 1483, waarschijnlijk al in of kort na 1457, tr. **Jeye N.N.**, † vóór 1493.

Hij was vermoedelijk de stichter (of een initiatiefnemer tot de stichting) van de kapel die later de naam gaf aan het dorp Grijskerk.

Tot 1448 wordt hij altijd vermeld als *junge Clawes Grijp*; in de jaren daarna vervalt het voorvoegsel. Blijkbaar is zijn gelijknamige vader in of vóór dat jaar overleden. Vanaf 16 apr. 1457 treedt *jonge Claes'* zoon *Johan Grijp* zelfstandig voor het voetlicht, wat doet vermoeden dat zijn vader dan overleden is. Aangezien deze in 1457 voor het laatst als hoofdman vermeld wordt, lijkt hij in het begin van dat jaar gestorven te zijn.

Yeye Gripes wordt vermeld in een laat-15de-eeuwse lijst van personen die de Akerk bij testament hebben begiftigd, tezamen met *Johan Grijp* en *Dymmeke Gripes*¹¹⁹.

Op 12 aug. 1483 wordt in een overdracht van een rente aan *mr. Clawes Grijpp* ten behoeve van het St.-Jozefaltaar vermeld dat *Johan* en *Herman Grijpp*, gebroeders, verklaren dat ook twee andere renten na *mr. Clawes'* dood aan dit altaar zullen komen. Deze renten had *Clawes Grijpp*, wijlen hun vader, aan zijn neef *mr. Clawes* gegeven¹²⁰.

Uit dit huwelijk:

1. **Johan Grijp**, volgt III.

2. **Herman Grijp**, lid van het brouwersgilde ca. 1450/1460, verkrijgt het gildrecht 1459, † tussen 1486 en 1493, tr. **Geertruit N.N.**, † na 1493¹²¹.

Herman Grijp komt doorgaans alleen gezamenlijk met zijn broer voor en wordt dan steeds als tweede genoemd; vermoedelijk was hij de jongste. Alleen bij de inschrijving in de brouwersgilderol staat hij vooraan, maar dat zal wel een vergissing zijn.

Op 5 oktober 1493 schenkt *Gheertrudt*, weduwe van *Hermen Grijp*, bij testament aan het Olde Convent te Groningen haar kwart deel van alle landen, hofstede en heme op de Haar te Marum, dat haar van *Herman* is aangeërfd. In ruil hiervoor zullen memories gehouden worden voor de zielen van wijlen *Clawes Grijpp* en *Iegge* (= *Jeye*), zijn vrouw, en *Herman* zelf. *Johan Grijp* schenkt eveneens het achtste deel in deze landen dat hij van *Herman* heeft geërfd — één achtste deel behoudt hij zelf — om hiervoor memories te houden voor de zielen van *Clawes* en *Iegge*, zal. *Fije*, zijn (*Johans*) echtgenote, en zal. *Dymmyke* hun dochter¹²². *Herman* overleed dus kinderloos.

3? **Geertruid**, vermeld 11 aug. 1479¹²³-22 apr. 1483¹²⁴, † 1483/1485, **Har-men Canter**, lid van het brouwersgilde ca. 1450?, vermeld 11 aug. 1479-8 apr. 1499, zoon van *Johan Canter* en *Abele*, dochter van *Drewes Schu-temaker*; hij hertr. *Gese N.N.*, vermeld 8 aug. 1498¹²⁵.

¹¹⁹ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 154, pag. 17.

¹²⁰ H.A. Farmsum, inv.nr. 1110.

¹²¹ Mogelijk is zij de 'saleghe *Geertruet Grijs'* die in 1535 wordt vermeld (P.J. Blok, *Rekeningen der stad Groningen uit de 16de eeuw* ('s-Gravenhage 1896) 211).

¹²² Kloosterarch., inv.nr. 378, reg. 820.

¹²³ Kloosterarch., inv.nr. 20, fol. 2v, reg. 648.

¹²⁴ Ibid., fol. 57r, reg. 701.

¹²⁵ Ibid., fol. 61r, reg. 861.

Op 9 maart 1485 worden *Roeleff Ulgers* als voormond en *Johan Grijpp*, *Herman Grijpp*, *Albert Coenrades* en *Herman Kanter* zelf vermeld als voogden van *Peter*, zoon van *Herman Kanter* en zal. *Gheertrude*¹²⁶. Op 23 juli 1489 verkoopt *Johan* een rente uit zijn huis aan de Brugstraat aan *Herman*¹²⁷. Omdat *Johan* en *Herman* broers zijn, *Albert Coenders* met *Johans* dochter *Dimmeke* gehuwd is en deze laatste zeldzame voornaam ook gevonden wordt bij *Dimmeke Ulger*, procuratorse van Vrouw-Sywenconvent in 1520¹²⁸, voor wie in 21 juli 1544 tezamen met *Roleff Ulgars* een memorie werd gesticht¹²⁹, zullen de eerste vier voogden allen (aan)verwanten zijn van de moeder *Gheertrude*, die daarom vermoedelijk een zuster van *Johan* en *Herman* was.

Uit het eerste huwelijk:

- a. *Gebbe Canter*, non in het klooster Selwerd, vermeld 11 aug. 1479-8 apr. 1499.
- b. *Beerte Canter*, non in het klooster Selwerd, vermeld 11 aug. 1479-8 apr. 1499.
- c. *N.N. Canter*, non in het klooster Selwerd, vermeld 8 apr. 1499.
- d. *Peter Canter*, † tussen 9 maart 1485 en 8 aug. 1498.

III. **Johan Grijp**, lid van het brouwersgilde ca. 1450/1460, verkrijgt het gildrecht 1454, kerkvoogd van de Akerk (1469¹³⁰), grietman in Vredewold (1477¹³¹), overrechter te Groningen (1480, 1487), olderman (1484), † na 1493, tr. **Fije N.N.**, † vóór 1493.

Johan Grijp bezat, in elk geval al op 16 apr. 1457, een huis op de hoek van de Brugstraat en de Lutkenieuwstraat westzijde te Groningen ('*Grijps* huus bij die Ae'). Dit huis stond later op naam van zijn schoonzoon, *Edzart Valke*, en in 1590 was *Popke Everardi d'Embda* eigenaar¹³². De twee ommegangen *Johan* en *Herman Grijp* op de Middelwaard zijn omstreeks 1600 eigendom van *Popko's* zoon *Fecko d'Embda*.

De gebroeders bezaten land op De Haar bij Marum¹³³. Op grond van de Vredewolder bezittingen zal *Johan Grijp* als grietman aldaar gekozen zijn, het ambt van overrechter bekleed hebben en op 25 mei 1490 een verkoop van land te Marum gezegeled hebben¹³⁴. In 1471 treden *Menne Doema* en *Johan Grijp* op als vertegenwoordigers van de eigenerfden op de Rui-gewaard¹³⁵. In 1476 zegelt hij mede het dijkrecht¹³⁶. Op 7 nov. 1475 koopt *Johan Grijp* 10½ gras maatland op de zuidzijde van de Meren en to der Doele en 16½ gras met Hanneweer daaromheen gelegen, zuidwaarts strekkende tot de Gaeve¹³⁷, nabij Zuidhorn¹³⁸.

Op 8 okt. 1482 testeert *Johannes Grijpp*, burger van Groningen, waarin hij aan de armen in het huis van *Jacobus Henrici* aan de westzijde van de Rechte Jat vermaakt 1 arensugd. rente uit zijn huis aan de Gulden Rijn. Getuige is o.a. zijn neef *mr. Nicolaus Grijpp*¹³⁹.

¹²⁶ Ibid., fol. 60r, reg. 725.

¹²⁷ Ibid., fol. 55v, reg. 772.

¹²⁸ H.A. Farmsum, inv.nr. 843, reg. 281.

¹²⁹ Arch. Menolda- en Sywenconvent, inv.nr. 46, reg. 88.

¹³⁰ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 310, reg. 245*.

¹³¹ Kloosterarch., inv.nr. 436, reg. 616.

¹³² Arch. Parochiekerken, inv.nr. 169, reg. 167; R.v.R., inv.nr. 624, fol. 11r; Kloosterarch., inv.nr. 20, fol. 55v, reg. 772.

¹³³ Kloosterarch., inv.nr. 436, reg. 616 (1477), Ibid., inv.nr. 378, reg. 820 (1493); H.A. Nienoord, inv.nr. 4 (1486).

¹³⁴ H.A. Nienoord, inv.nr. 7.

¹³⁵ H.J.K., inv.nr. 2558, reg. 8*.

¹³⁶ Hss. in quarto, inv.nr. 10, fol. 94; ibidem, inv.nr. 13, fol. 37.

¹³⁷ H.A. Farmsum, inv.nr. 836r, reg. 167.

¹³⁸ *Doede inden Doell* 'tho Suythorm' gebruikt later land van *Jeye Grijp* (F.A. Ewsum, inv.nr. 538).

¹³⁹ Arch. Armhuiszittendgasthuis, inv.nr. 923, oud inv.nr. 318, reg. 148.

Op grond van de chronologie en de vernoeming van *Johan Valcke* (III.-4-a) ga ik ervan uit dat alle vier hierna genoemde kinderen uit dit huwelijk stammen en ongeveer tussen 1465 en 1485 geboren werden, maar een bevestiging hiervan vond ik niet. *Jeye* en *Fije* zouden ook kinderen van *Lubbert Grijp* kunnen zijn, maar de naam *Lubbert* komt onder hun nazaten nergens voor, zodat ik daar vooralsnog niet van uit ga.

Uit dit huwelijk waarschijnlijk:

1 **Dimmeke Grijp**, † vóór 1493, tr. vóór 9 maart 1485 **Albert Coenders**, verkrijgt het gildrecht 1474, lid van het brouwersgilde ca. 1475?, overrechter (1479), † vóór 1500, zoon van *Hendrick Coenders* en *Ode Lewe*.

Uit dit huwelijk geen kinderen.

2. **Lubbert Grijp**, vermeld 1500, † vóór 1510.

Op 17 febr. 1500 treffen *Everd Conrades* en *Lubbert Grijp* een scheiding van de goederen van zal. *Albert Konrades* en zijn zal. vrouw *Dymmeke*. *Lubbert* krijgt alle goederen die *Dymmeke* aan *Albert* ten huwelijk heeft gebracht, en daarnaast nog 22 grazen ossenweide bij Enumatil, 22 grazen hierachter gelegen, 12½ gras aan de tochtewal, waar de pastoor van Faan mede ingeland is. *Lubbert* neemt de rente van 19 ar.gld. op zich die het Olde Convent heeft uit *Dymmekes* land bij Kuerenhoff¹⁴⁰. Enige jaren later, in elk geval vóór 1510, blijkt dit laatste land 7 grazen groot te zijn en staat het op naam van *Lubberts* erfgenamen¹⁴¹.

De goederen van de familie *Grijp* vinden we bij de nazaten van *Jeye* en *Fije Grijp* terug. *Lubbert* zal zonder wettige nakomelingen overleden zijn of zelf hun vader zijn.

Bastaardzoon:

a. *Johan Grijp*, verkrijgt het gildrecht 1511, vermeld 1520-1527.

Sicke Benninge noemt hem in zijn kroniek in 1527 als bastaardzoon van *Lubbert* of, naar men fluistert, van de monnik *Harmen van Coevorden*¹⁴². Op 12 maart 1520 is *Johan Grijp* borg voor een verkoop van een rente door *Luert Grevingh* te Leermens¹⁴³. Wellicht wordt hij als *Johan Griiff* in de jaren 1543-1545 vermeld¹⁴⁴.

3. **Jeye Grijp**, vermeld 1515¹⁴⁵, † vóór 1 febr. 1540¹⁴⁶, tr. vóór 1515 **These Cater**, geb. ca. 1477, stud. Keulen 15 febr. 1494¹⁴⁷, hoofdelling te Huizinge en Bedum (1509-1511), te Grijpskerk (1538¹⁴⁸), † na 1 febr. 1540¹⁴⁹, zoon van *Claes Cater* en *Bauwe Schultinge*.

Op 12 juli 1515 draagt het Olde Convent over aan *These Kater* en *Yeyge*, zijn vrouw, en *Ydzert Valck* en *Fije*, zijn vrouw, het heem mitten holte in des convents land op de Hare te Marum, Grijpesholt geheten, lang 17 roeden, breed aan de noordzijde 9 voeten min 4 voeten, aan de zuidzijde 7 roeden¹⁵⁰.

Jeye en haar man vestigden zich op de Reitsemaheerd (de latere borg) te Grijpskerk.

¹⁴⁰ H.A. Farmsum, inv.nr. 601, reg. 222.

¹⁴¹ Hss. in fol., inv.nr. 13b, pag. 791.

¹⁴² ‘So was daer ene onder den hoep geheten *Johan Gryp*, *Lubbert Gryps* basters zoen, off als men sede en monkes sone, broder *Harmen van Coverden*, een onredelick, quaet, geck scalck ende moytmaker; ende toech syn swert uut, ende reep: “Slae doet!”’, enz..

¹⁴³ Nieders. S.A. Aurich, Rep 234, dl. 1, fol. 165.

¹⁴⁴ H.J.K., inv.nr. 52, pag. 37, 39 en 85.

¹⁴⁵ H.A. Farmsum, inv.nr. 774, reg. 271.

¹⁴⁶ F.A. Ewsum, inv.nr. 561.

¹⁴⁷ Zijlstra, *Het geleerde Friesland*, bijlage, nr. 6087.

¹⁴⁸ H.A. Farmsum, inv.nr. 1089a, R.F. 1538.10.

¹⁴⁹ F.A. Ewsum, inv.nr. 561.

¹⁵⁰ H.A. Farmsum, inv.nr. 774, reg. 271.

Uit dit huwelijk:

- a. *Bauwe Cater*, † vóór 5 jan. 1561¹⁵¹, tr. *Joest van Burmannia*, hoofdelling te Grijpskerk, † 1543/1544, zoon van *Tjaert van Burmania* en *Tjets Unia*.

Uit dit huwelijk *Claes* (tr. *Adde Onsta*), *Georg* (tr. *Digna van Brakel*), *Tjaert* (tr. *Sjouck van Stania*), *Anna* (tr. 1° *Johan van Ewsum*; tr. 2° *Claes Cater*) en *Frouke van Burmania* (tr. *Peter Ripperda*).

Op de Ruigewaard bezat zij tenminste drie heerden: Een heerd van 96 grazen binnendijks, met daarbij noch uiterdijken. Deze heerd zal in het begin van de 16de eeuw, toen *Jeye Grijp* nog leefde, gebruikt zijn door *Gerbrant Fockens*¹⁵². In 1538 huurt *Jan Menckens* de heerd van zal. *Gerbrant Fockens*; op 20 sept. 1540 en 19 jan. 1542 staat *Jans* weduwe *Lubrich* als huurder te boek¹⁵³, in 1542 en 1543 opgevolgd door een zekere *Crijn*¹⁵⁴. Van 1543 tot 1551 is *Symon Gerbrants* gebruiker en in 1554 en 1556 zijn weduwe *Grete*¹⁵⁵. Vermoedelijk is dit de edele heerd *Johan* en *Herman Grijp* op de Middelwaard.

De andere boerderij is een heerd van 22 grazen met huisstede, gebruikt door *Wicher Hiddinge* in 1539, 1543 en op 9 febr. 1556 en door zijn weduwe *Peter* op 1 mei 1556¹⁵⁶. Deze heerd moet direct ten noorden van de Zuiderriet liggen. Of het (deel van) een edele heerd betrof, blijkt niet. *Wicher Hiddinge* gebruikt in 1540 30 grazen land op de Ruigewaard, dus meer dan de genoemde 22 grazen. Zoals we eerder zagen wordt hij in 1536 tevens genoemd als gebruiker van een heerd van *Gerbrandt Heddema*, *Claes Clant* en *Schelte Scheltema*. Verder staan in 1540 nog 22 grazen op de Ruigewaard te boek als eigendom van *Joest van Burmannia* en door hemzelf gebruikt.

Bawes zoon *Claes van Burmania* bezat op 13 juli 1572 een heerd op de Ruigewaard, gebruikt door *Johan Coepes*¹⁵⁷. Welke heerd dat betreft, weet ik niet.

4. **Fije Grijp**, vermeld 12 juli 1515¹⁵⁸, tr. **Edzart Valcke**, vermeld 1515-1540.

Hij gebruikt en bezit in 1540 land te Lettelbert en Midwolde. *Fije* erfde van haar ouders tenminste twee heerden op de Ruigewaard, die we later bij haar zonen terugvinden.

Uit dit huwelijk:

- a. *Johan Valcke te Glimmen*, vermeld 1548-1582, tr. *Eweler Meckena*, vermeld 1560-1580.

Op 24 februari 1553 verkoopt hij een rente uit zijn heerd op de Ruigewaard, bewoond en gebruikt door *Andreas Harmens*¹⁵⁹. Uit deze heerd verkopen *Johan Valcke* te Glimmen en zijn vrouw, op 17 febr. 1560 nog een rente¹⁶⁰.

Uit dit huwelijk *Sophia Valecke* (tr. *Gerhard van der Marck*).

- b. *Menno Valcke*, † vóór 3 mei 1564, tr. *Alijt to Lellens*, vermeld 1564-1591.

Op 28 febr. 1548 verkoopt hij aan *Blyke Wicheringe*, van het Vrouw-Sywenconvent een rente uit zijn heerd te Dorp, bewoond door *Peter Jansen*, en uit zijn heerd op de Ruigewaard, bewoond door *Johan*, weduwe van *Johan Harmens*¹⁶¹.

¹⁵¹ H.A. Farmsum, inv.nr. 786, reg. 443.

¹⁵² F.A. Ewsum, inv.nr. 538, oud inv.nr. 136: inventaris van 'Kater moers' goederen, ofwel van *Jeye Grijp*, moeder van *Bawe Cater*.

¹⁵³ Zij wordt ook in het schatregister van 1540 als gebruiker vermeld.

¹⁵⁴ F.A. Ewsum, inv.nr. 607, oud inv.nr. 191.

¹⁵⁵ F.A. Ewsum, inv.nr. 561, 602 en 607.

¹⁵⁶ Ibid..

¹⁵⁷ H.J.K., inv.nr. 1435.

¹⁵⁸ H.A. Farmsum, inv.nr. 774, reg. 271.

¹⁵⁹ H.J.K., inv.nr. 459.

¹⁶⁰ H.J.K., inv.nr. 460 en 461.

Hij zegelt op 30 april 1548 een acte waarin (zijn nicht) *Bawe Cater*, weduwe van *Joest van Burmannia*, een rente verkoopt uit haar heerd op de Ruigewaard¹⁶².

Op 3 mei 1564 verkoopt *Alijt Valcke*, weduwe van *Menno Valcke*, mede namens haar kinderen en met consent van de oom van de kinderen, *Johan Valcke* te Glimmen, aan *Garbeth Onnes* en *Nel*, echtelieden, en *Jacob Onnes* en *Ebelle*, echtelieden, 70 roeden lands op het Ruigezand gelegen, waarvan een vijfde deel behoort aan de kinderen van zal. *Onno Lewe*¹⁶³.

Uit dit huwelijk *Henrica Valcke* (tr. *Ditmar van den Clooster*) en *Sophia Valcke* (tr. *Reinolt van den Clooster*).

In de jaren 1529-1544 treedt een *Johan Grijp* voor de etstoel op tegen *Reint Sigers*, blijkbaar naar aanleiding van de erfenis van *Steven ter Borch*¹⁶⁴. De familieverhoudingen zijn onduidelijk en evenmin is duidelijk of met deze *Johan Grijp* de bastaardzoon van *Lubbert Grijp* bedoeld is. De erfenis van de familie *Ter Borch* vinden we later terug bij *Reint Sigers* en zijn nazaten, de familie *De Sighers ther Borch*, en bij de nazaten van *Garbrant Horenken*, gehuwd met *Johan ter Borch*, die volgens de grafzerk van hun zoon een dochter van een echtpaar *Ter Borch-Grijp* was. Deze laatste dame kunnen we nog niet aan de genealogie *Grijp* koppelen. Het is de vraag of dit kwartier juist is.

Ten slotte vinden we in Groningen nog enige naamdragers *Grijp* die mogelijk tot deze familie horen. Zo was *Arnoldus Grijp* supprior van het klooster Aduard tussen 1449 en 1485. Hij werd ingeschreven als student te Keulen op 27 juli 1454¹⁶⁵. In de 16de eeuw komen nog enige *Grijpen* voor, die mogelijk nazaten in onwettige lijn zijn. Op 17 juni verkopen *Geerdts Sijlman* en *Alijt*, ehel., en *Ayke Jacobs* en *Fenne*, ehel., mede namens de nagelaten kinderen van *Coert Grijp* een kwart van 36 jukken te Houw in de Marne aan de Akerk¹⁶⁶. Wellicht is *Grete Grijp*, vermeld in 1546, zijn weduwe¹⁶⁷. Verder vinden we nog vermeld *Harmen Grijp* (1543-1548¹⁶⁸), *Anna Grijp*, non in het klooster Thesinge (1594¹⁶⁹), *Geert Grijps* (1586¹⁷⁰) en *Jan Griffé* (1593¹⁷¹). Wellicht zijn dit verwanten of nazaten van de genoemde bastaardzoon *Johan Grijp*.

Verwantschap met 14de- en 15de-eeuwse geslachten *Grijp* in Holland en Twente is niet aangetoond.

¹⁶¹ H.J.K., inv.nr. 461.

¹⁶² F.A. Ewsum, inv.nr. 561.

¹⁶³ R.F. 1564.19.

¹⁶⁴ J.G.C. Joosting, *Ordelen van den etstoel van Drenthe 1518-1604* ('s-Gravenhage 1893) passim.

¹⁶⁵ Zie Zijlstra, *Geleerde Friesland*, bijlage nr. 11759.

¹⁶⁶ Arch. Parochiekerken, inv.nr. 234, reg. 773.

¹⁶⁷ H.J.K., inv.nr. 52, pag. 93.

¹⁶⁸ Blok, *Rekeningen*, 313 en 323.

¹⁶⁹ S.A., inv.nr. 2770.

¹⁷⁰ R.A. III a, d.d. 8 juli 1586.

¹⁷¹ Ibid., 4 mei, 28 aug. en 1 sept. 1593.